

Varde Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2003-2018

Miljøministeriet • Skov- og Naturstyrelsen
og
Dronningens Artilleriregiment 2003

Varde Øvelsesplads

- Drifts- og Plejeplan 2003-2018

Udgivet af Miljøministeriet,

Skov- og Naturstyrelsen,

Hærens Operative Kommando og Dronningens Artilleriregiment 2003

Tekst & Redaktion: Niels D. Lisborg og Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen
- med bidrag fra Dronningens Artilleriregiment.

Kort og bevoxningsliste: N. D. Lisborg, SNS

Forsideillustration: Blomsten Guldblomme, der vokser på Varde Øvelsesplads. Tegning af Poul Juul

Tryk af plan, omslag
og kortbilag: DT-Kommunikation A/S

Oplag: 200 eksemplarer.

ISBN: 87-7279-497-6

Hæftet kan fås hos

Dronningens Artilleriregiment

Varde Kaserne
Hjertingvej 127
6800 Varde

Tlf. 7695 5000

Varde Øvelsesplads

Drifts- og plejeplan 2003-2018

Nærværende drifts- og plejeplan for Varde Øvelsesplads stadfæstes hermed som gældende for perioden 1. juli 2003 til 30. juni 2018.

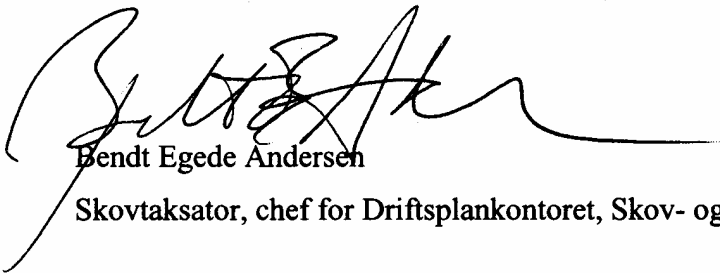
Varde Kaserne, den 19/6-2003

N. O. Fabricius

Oberstløjtnant, fungerende chef for Dronningens Artilleriregiment

Skov- og Naturstyrelsen, den 16/6-2003

Bendt Egede Andersen

Skovtaksator, chef for Driftsplankontoret, Skov- og Naturstyrelsen

INDHOLDSFORTEGNELSE

INDLEDNING	1
1 Generelt om drifts- og plejeplaner	1
1.1 Formål og baggrund	1
2 Beskrivelse af planprocessen	2
2.1 Forudsætninger	2
2.2 Planens indhold	2
2.3 Planændringer	2
3 Særligt om drifts- og plejeplanen for Varde Øvelsesplads	4
3.1 Baggrund	4
3.2 Aftalens virkning	4
3.3 Korttegnning	4
STATUS	6
4 Beskrivelse af Varde Øvelsesplads	6
4.1 Den militære historie	6
4.2 Landskab og geologi	6
4.3 Registrering af arealtyper	7
4.4 Plejetilstand	10
4.5 Flora	15
4.6 Fauna	18
4.7 Kulturhistorie	22
4.8 Sammenfatning af de natur- og kulturhistoriske værdier	22
5 Varde Øvelsesplads nuværende anvendelse	24
5.1 Faciliteter og brug	24
5.2 Gældende bestemmelser og restriktioner	24
5.3 Brugsmønster på Varde Øvelsesplads	25
5.4 Beskrivelse af uddannelses- og øvelsesfaciliteter	25
6 Forsvarets nuværende drift og pleje af terrænet	28
7 Offentlighedens adgang	29
8 Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger	30
8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer	30
8.2 Status i regionplanen for Ribe Amt	30
8.3 Status i kommuneplan for Varde og Esbjerg kommuner	30
8.4 Planloven	31
8.5 Naturbeskyttelsesloven	31
8.6 Museumsloven	33
8.7 Vandløbsloven	33
8.8 Skovloven	34
8.9 Lov om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder	35
8.10 Vildtpleje	35
FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER	37
9 Forsvarets fremtidige behov og ønsker	37

Indholdsfortegnelse

9.1	Skovområderne på Varde Øvelsesplads.....	37
9.2	Nuværende og fremtidige brugere	38
9.3	Fremtidig brug af eksisterende faciliteter.....	39
10	Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse og forbedring af naturværdier	40
10.1	Overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand.....	40
10.2	Pleje af heden.....	40
10.3	Pleje af hedemoserne	40
10.4	Etablering af plan over faste veje og spor	41
10.5	Skovbevoksninger.....	41
11	Ønsker fra eksterne bidragydere	44
11.1	Bidrag fra Ribe Amt.....	45
11.2	Bidrag fra Friluftsrådet	47
12	Vurdering og afvejning af terrænets fremtidige benyttelse	49
12.1	Ønsker fra forsvaret.....	49
12.2	Skov- og Naturstyrelsens ønsker om pleje af naturværdier	49
12.3	Ønske fra bidragydere	50
PLAN		53
13	Retningslinier for den fremtidige anvendelse	53
13.1	Overordnede retningslinier.....	53
13.2	Plejeforanstaltninger	53
13.3	Retningslinier for øvelsesaktiviteter.....	54
13.4	Retningslinier for brug af gødskning og sprøjtning.....	54
13.5	Offentlighedens adgang til øvelsespladsen	54
13.6	Nødvendige tilladelser til nye anlæg og tiltag.....	55
13.7	Planændringer	55
ØKONOMI.....		57
14	Økonomiske konsekvensberegninger	57
14.1	Økonomisk overslag til naturpleje og genopretning.....	57
14.2	Forslag til årsopdelt budget (fordelt på sektorer) til gennemførelse af drifts- og plejeplanen	58
BILAG.....		
15	Oversigt over bilag	
	Bilag 1: Grundkort	
	Bilag 2: Terrænkort.....	
	Bilag 3: Drifts- og plejekort	
	Bilag 4: Bevoksningsliste for Varde Øvelsesplads	
	Bilag 5: Retningslinier for militærets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4	
	Bilag 6: Hedeplejerfaringer	
	Bilag 7: Ordensreglement	

INDLEDNING

1 Generelt om drifts- og plejeplaner

1.1 Formål og baggrund

Mange af de militære områder indeholder omfattende naturværdier i form af store, sammenhængende landskaber med et rigt dyre- og planteliv. Dyr og planter trives godt her da de militære områder gennem mange år har henlagt uopdyrket og fordi arealerne har bevaret mange af de naturlige biotoper, der i det omgivende landskab er blevet udsat for bebyggelse, dræning og opdyrkning.

Som led i Forsvarsministeriets miljøstrategi har Forsvarskommandoen vedtaget, at der for hvert skyde- og øvelsesområde, der administreres af forsvaret skal udarbejdes en drifts- og plejeplan.

Den 24. oktober 1995 indgik Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen en samarbejdsaftale, der sikrer en langsigtet planlægning af drift og pleje for forsvarets skyde- og øvelsesområder.

Formålet med en drifts- og plejeplan er at sikre, at der på forsvarets arealer opnås en tilfredsstillende balance mellem behovet for nødvendig uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår og hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser.

Da planlægningen ønskes brugt som et redskab til beskyttelse og forbedring af naturværdier på terrænerne er amt og kommune, Danmarks Naturfredningsforening, Friluftsrådet m.fl. medinddraget som såkaldte eksterne bidragydere ved udarbejdelsen. Samtidig er det forventningen, at amt og kommune som de relevante myndigheder gennem inddragelse i afvejningen mellem benyttelse og beskyttelse vil administrere relevant lovgivning med udgangspunkt i planen.

Drifts- og plejeplanlægningen vil desuden tilvejebringe et ensartet grundlag for en flersidig forvaltning af de militære arealer. Samtidig vil planlægningen give medarbejdere i forsvaret en naturmæssig viden, herunder en forståelse for behovet og mulighederne for varetagelse af flersidige hensyn ved drift og pleje af arealerne.

Støjproblematikken i relation til naboer ligger uden for drifts- og plejeplanlægningsarbejdet, idet denne reguleres i henhold til miljøbeskyttelsesloven. Bestemmelser om støjregulering for Varde Øvelsesplads er fastsat i "Bekendtgørelse om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner" (Bek. nr. 468 af 13. juni 2002), side 36.

2 Beskrivelse af planprocessen

2.1 Forudsætninger

I forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplanen er udgangspunktet, at øvelsespladsen er udlagt som militært område til brug for uddannelse af soldater.

Drifts- og plejeplanen skal, udover at varetage uddannelsesmæssige hensyn, tydeliggøre terrænets naturmæssige og rekreative værdier og udstikke retningslinier for terrænets brug, beskyttelse og pleje, under hensyntagen til disse værdier.

Planen skal således rumme en afvejning mellem henholdsvis forsvarets behov for militær brug af terrænet og samfundets interesse i en forsvarlig og langsigtet forvaltning af terrænets naturværdier.

Som følge af, at der er tale om et militært område vil rekreative interesser (offentlighedens adgang til forsvarets areal) kun blive tilgodeset i det omfang, det ikke generer den militære brug og i øvrigt er sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Herudover kan hensynet til naturmæssige værdier påvirke mulighederne for rekreativ benyttelse.

De i drifts- og plejeplanen opstillede retningslinier, skal være enkle for forsvaret at administrere i praksis.

2.2 Planens indhold

Planen skal

- Kortlægge og afgrænse naturtyper, bevoksninger, veje, forsvarets anlæg etc.
- Beskrive de naturmæssige værdier og identificere de mest bevaringsværdige af disse, samt påpege eventuelle behov/muligheder for forbedring af de naturmæssige værdier.
- Beskrive forsvarets nuværende benyttelse og drift af terrænet samt klarlægge forsvarets fremtidige behov for benyttelse af terrænet.
- Beskrive den rekreative benyttelse af terrænet.
- Foretage afvejningen imellem forsvarets behov for benyttelse, ønskerne om beskyttelse, forbedring af naturværdier samt forbedring af de rekreative muligheder.
- Anvise hvorledes denne afvejning kan realiseres i praksis, herunder fastlægge retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring.
- Beregne de økonomiske konsekvenser af planens bestemmelser for forsvaret.

2.3 Planændringer

Drifts- og plejeplanen gælder for 15 år.

For til stadighed at holde planen med så langt et tidsrum tidssvarende og fleksibel, kan der løbende foretages ændringer i drifts- og plejeplanen, forudsat at aftaleparterne er enige.

Såfremt Dronningens Artilleriregiment ønsker ændringer i drifts- og plejeplanen indsendes begrundede forslag til Hærens Operative Kommando. Tilsvarende gælder for Skov- og Naturstyrelsen. Hvis der ikke er indsigelser, indsættes planændringen som et plantillæg til den pågældende plan med gyldighed som en del af denne.

Planændringerne kan således opfattes som en løbende fortsættelse af planlægningsfasens dialog mellem parterne.

Som udgangspunkt kræver enhver afvigelse fra planens retningslinier, som de fremgår af planafsnittet, planændring. Der gælder dog en bagatelgrænse for kravet om planændringer. I tvivlstilfælde om bagatelgrænsen bør parterne drøfte dette spørgsmål indbyrdes.

Planændringer kan også være en nødvendighed som følge af afgørelser fra relevante myndigheder.

Udover planændring kan dispositioner der ligger udenfor planens rammer kræve tilladelse fra relevante myndigheder.

3 Særligt om drifts- og plejeplanen for Varde Øvelsesplads

3.1 Baggrund

En aftale om en drifts- og plejeplan for Varde Øvelsesplads blev indgået mellem Hærens Operative Kommando og Skov- og Naturstyrelsen den 15. marts 2002.

Allerede i foråret 2000 foretog Skov- og Naturstyrelsen den biologiske registrering af området. I efteråret 2001 blev en markgennemgang af arealet foretaget med henblik på udarbejdelsen af digitale kort over terrænet.

Drifts- og plejeplanlægningen forestås af Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med Dronningens Artilleriregiment og Hærens Operative Kommando.

I forbindelse med udarbejdelsen af planen har Ribe Amt, Varde Kommune, Esbjerg Kommune, Danmarks Naturfredningsforening, Danmarks Jægerforbund, Dansk Ornitologisk Forening samt Friluftsrådet mfl. haft mulighed for at fremsende bidrag til planen. Endelig har bidragsyderne haft lejlighed til at kommentere planforslaget inden færdiggørelsen.

3.2 Aftalens virkning

Drifts- og plejeplanen er bindende for de to aftaleparter Skov- og Naturstyrelsen og Dronningens Artilleriregiment. Ved underskrift af planen forpligter aftaleparterne sig således til at efterleve og respektere de i planen fastsatte bestemmelser. Planen kan dog løbende ændres, såfremt der er behov for og enighed herom, jf. afsnit 2.3.

3.3 Korttegning

På grundlag af markgennemgang, luftfotos, tidligere kort m.v. er der udarbejdet digitaliserede kort, som omfatter henholdsvis et grundkort, et terrænkort og et drifts- og plejekort. De tre kort er indsat bagest i denne plan som bilag 1, 2 og 3.

Grundkort (bilag 1)

Grundkortet viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet (2002). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen. Kortet anvendes som grundlag for drifts- og plejekortet, samt for eventuelle andre temakort som kan udarbejdes i tilknytning til planen.

Til kortet hører en bevoksningsliste, der er en fortegnelse over terrænets arealtyper og anvendelser. Areal samt supplerende bemærkninger er angivet. Bevoksningslisten er indsat som bilag 4 i denne plan.

Øvelsespladsen er opdelt i "litra", der svarer til behandlingsenheder inden for den enkelte afdeling. Varde Øvelsesplads er opdelt i 2 afdelinger med Batterivej som skillelinie. Litra opdelingen er en opdeling, der er overført fra de traditionelle skovkort, der anvendes i skovbruget. En litra er et areal, der er ensartet med hensyn til terræn, anvendelse, vækstforhold, evt. træarter og disses aldre. Eksempler på litra er den enkelte mose eller eng eller den enkelte skovbevoksning i et skovområde. Litra angives med et bogstav. En afdeling og en litra vises ved henholdsvis et tal og et bogstav på grundkortet. Til alle litra er der endvidere knyttet en to- eller trebogstavkode (anvendelseskode), der angiver arealtype (f.eks. HED for hede, MOS

for mose, BJF for bjergfy). Anvendelseskoderne fremgår af bevoksningslisten. Der beregnes areal for hver enkelt litra.

I bevoksningslisten er areal og arealtypen samt eventuelle supplerende bemærkninger angivet.

Kortet omfatter desuden en række andre signaturer, som er forklaret på kortsignaturen.

Varde Søndre Plantage, som er ejet af Varde Kommune, indgår i korttegningen, da Dronningens Artilleriregiment har mulighed for, i begrænset udstrækning, at benytte plantagen i forbindelse med militære øvelser. Plantagen har sin eget afdelingsnummer (3) på grundkortet.

Terrænkort (bilag 2)

Terrænkortet fremstilles til illustration af den øvelsesmæssige brug af terrænet. På kortet fremgår alle de militære installationer, sektoropdelinger m.m. Denne korttype er velegnet til brug for militært personel, der heraf kan orientere sig og aflæse eventuelle restriktioner.

Det er fremstillet på grundlag af grundkortet, men viser ikke anvendelseskoder, afdelinger, litra eller udprækninger, der er irrelevante i øvelsessammenhæng.

Arealtyperne slås sammen i større enheder, således at sammenhængende skovbevoksninger eller åbne arealer fremgår. Der er dog skelnet mellem nåleskov og løvskov. Grøfter, vandløb, søer og moser er også tydeligt angivet.

Samtidig vises arealtyperne med separate farvesignaturer. På terrænkortet er der desuden anlagt UTM-net.

Drifts- og plejekort (bilag 3)

Af drifts- og plejekortet fremgår fredskovsarealer på øvelsespladsen samt kommende tiltag og ønsker jf. nærværende plan. Med særlige signaturer og skraveringer er fremhævet de steder, hvor der skal ske ændringer i anvendelsen eller gennemføres særlige plejeforanstaltninger.

Kortet indeholder herudover samme oplysninger og signaturer som grundkortet.

Endvidere vises de kommende militære anlæg på drifts- og plejekortet i det omfang, det kan stedfæstes, eksempelvis planlagte nye spor, anlæg, terrænpunkter og områdebenyttelser.

STATUS

4 Beskrivelse af Varde Øvelsesplads

Varde Kaserne ligger i sydvestkanten af Varde By i Ribe Amt. Kasernen er afskåret fra selve øvelsespladsen af Varde Søndre Plantage, der ejes af Varde Kommune, men hvortil kasernen har begrænset adgang til øvelsesaktiviteter jf. samarbejdsaftale med kommunen. Plantagen omfatter ca. 190 ha – primært nåleskov.

Lige syd for plantagen ligger Varde Øvelsesplads som et overvejende åbent hedelandskab med spredte beplantninger og selvsåede bevoksninger af bjergfyr og birk. Den sydøstlige del af terrænet fra de store søer; Barbara Sø og Krat Sø er beliggende i Esbjerg Kommune. Øvelsespladsen grænser mod syd ned mod Alslev Å. Samlet udgør selve øvelsespladsen ca. 235 ha.

4.1 Den militære historie

Varde går som garnisonsby langt tilbage i tiden. Slesviske Geworbne Infanteriregiment var i perioden 1779-1785 tilknyttet Ribe, men 3 kompagnier blev lagt i Varde, der var opland for det udskrevne mandskab. Til daglig har der i Varde været ca. 70-80 hvervede soldater til tjeneste. De hvervede led en del under levevilkårene med øget dødelighed til følge. Chefen, generalmajor Lehmann, mente, at det skyldtes det barske, blæsende og fugtige klima og den i disse egne almindelige kost: tør, saltet fisk, stærkt saltet kød og flæsk og det meget brændevin, der gik med til at skylle alt dette salte ned med.

(kilde: DAR)

I perioden efter 1785, hvor Varde-kompagnierne fra Slesviske Geworbne Infanteriregiment var blevet flyttet til Ribe, og frem til 1953 var der ingen garnison i Varde.

Ved hærloven i 1951 blev 4. Feltartilleriregiment oprettet – og et nyt regiment måtte naturligvis også have en ny og moderne kaserne. Varde blev valgt som garnisonsby da byen ligger tæt på det store skyde- og øvelsesterræn i Oksbøl.

Forsvarsministeriet fik i 1953 Varde Øvelsesplads overdraget af Varde Kommune uden udgift for staten. Arealet blev dog senere – den 1. april 1959 – købt af Forsvarsministeriet. Ved købet betingede Varde Kommune sig forkøbsret til arealet, såfremt forsvaret skulle ønske at afhænde det.

Frem til 1. november 2000 har Sønderjyske Artilleriregiment været tilknyttet Varde Kaserne, men med baggrund i forsvarsforliget af 25. maj 1999 sammenlægges regimentet med Nørrejske Artilleriregiment. Som følge af sammenlægningerne oprettedes ét nyt og større artilleriregiment: Dronningens Artilleriregiment, der har fået til huse i Varde. Der er således to artilleriregimenter tilbage i Danmark: Kongens Artilleriregiment på Sjælland og Dronningens Artilleriregiment i Jylland.

Varde Kaserne er tillige hjemsted for Hærens Artilleriskole, der har været på Varde Kaserne siden 1974.

4.2 Landskab og geologi

Øvelsespladsens landskab er blevet formet under to istider. Ved den sidste istids ophør for 16.000-18.000 år siden skyllede smeltevand ind over landskabet. Størstedelen af terrænet

består i dag derfor af smeltevandssand og smeltevandsgrus, der blev aflejret i takt med at smeltevandsstrømmen aftog.

Fra øvelsespladsens nord- og østende strækker tunger af overgroet flyvesand sig ind over terrænet – og danner enkelte steder små klitter. Sandet er antageligt aflejret inden skoven indvandrede, fordi vinden kunne få fat i de sandaflejringer som smeltevandsstrømmen havde efterladt.

Øvelsespladsen fremtræder hovedsageligt som et stort, åbent og svagt kuperet hedelandskab med spredte selvsåede fyrretræ- og birkebevoksninger, der breder sig ud over lyngvegetationen. At det er et militært område fremgår af det tætte net af sandede kørespor, der gennemskærer heden. Herudover bærer området ikke meget præg af forsvarets tilstedeværelse – bortset fra enkelte mindre kulisser i form af små modelhuse og et par ballonmaster, der signalerer når der foregår øvelser med skarp ammunition.

I de fugtige, lavereliggende områder har landskabet karakter af hedemose. Moseområderne er våde store dele af året og vegetationen skifter fra overvejende hedelyng til klokkelyng og rosmarinlyng ind imellem spredt opvækst af pil og pors.

Gennem øvelsespladsens sydlige del løber en mindre bæk, der ved opstemninger danner to større søer på terrænet – henholdsvis Krat Sø og Barbara Sø. Til trods for at søerne er kunstigt etableret fremgår de meget naturligt i landskabet i lavninger omgivet af mose. Der findes i alt 7 større og mindre søer på terrænet, der normalt holder vand året rundt, hertil kommer de mange små lavninger, mosepartier, kørespor m.v., der står under vand i vinterhalvåret.

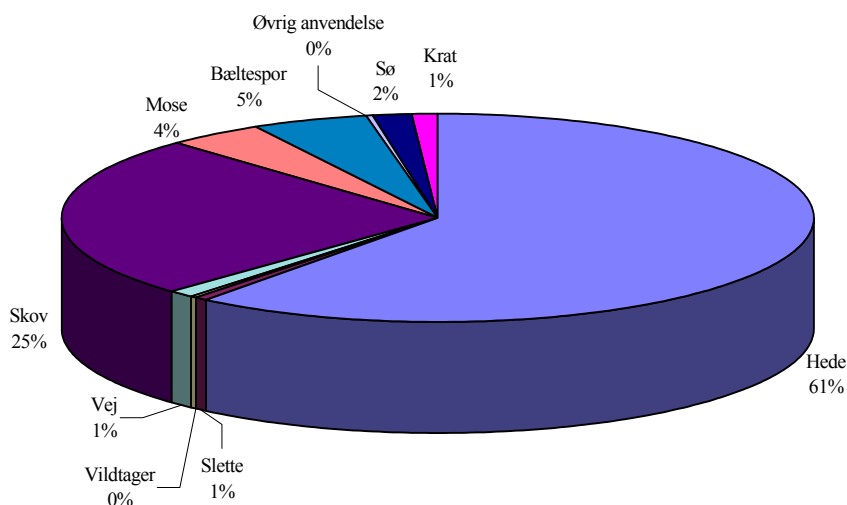
Hele terrænets nordlige del, langs Natovej, er flankeret af ældre bevoksninger af contortafyr og bjergfyr, der hindrer udsynet ud over heden. I terrænets sydlige og sydøstlige område er der sidst i 1980'erne og 1990'erne anlagt plantagelignende skovbevoksninger primært sitkagran og blandinger med eg som hovedart.

4.3 Registrering af arealtyper

Registrering af arealtyper er foretaget i efteråret 2001 i forbindelse med korttegningen.

Arealerne er opdelt i arealtyper, som det fremgår på grundkortet (bilag 1) og bevoksningslisten (bilag 4).

I figur 2 er vist arealets fordeling på en række naturtyper. Det fremgår, at naturtypen "hede" udgør langt den største del, efterfulgt af "skov".

Figur 1. Arealfordeling, Varde Øvelsesplads. Bemærk, at naturtypernes arealfordeling er afrundet til nærmeste hele procent.

I tabel 1 er vist en oversigt over arealtyperne på Varde Øvelsesplads:

Tabel 1. Arealets fordeling på arealtyper.

Anvendelseskode	Arealtyper	Areal i ha
På kort		
Åbne arealer:		
AAN	Anden anvendelse, vildtager m.m.	1,30
SØ *	Søer og vandhuller	4,20
SLE	Slette/kulturgæs	1,60
MOS *	Mose	9,20
HED*	Hede	142,10
Skovbevokset areal		
EG	Eg (sammen med andet løv)	18,80
BJF	Bjergfyr	25,60
SGR	Sitkagran	10,10
SKF	Skovfyr	3,20
ALØ	Andet løv	2,00
KRT	Krat (tegnet på kort)	2,60
Veje og spor		
BÆL	Bæltespor	11,70
VEJ	Bilfaste veje	2,60
Total:		235,00

*) Omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3, beskyttede naturtyper. Se side 31.

I det følgende er der redegjort for definition og afgrænsning af de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet.

Åbne arealer

Hede (HED). Over 60 % af Varde Øvelsesplads består af naturtypen hede, der dermed udgør en meget stor del af terrænet. Hederne er resultatet af en særlig udnyttelse af landskabet gennem flere hundrede år, hvor dværgbuske-vegetationen blev udnyttet som græsningsarealer. Allerede i Bronzealderen var heden vidt udbredt. Mange af Vestjyllands gravhøje er opbygget af hedetørv.

Ordet hede kan paradoksalt nok spores fra det indoeuropæiske ord ”kaito”, med betydningen ”skov, ubeboet landstrøg”. Det mere genkendelige, germanske ord ”haipo” danner stammen for ordet hede, der indenfor det germanske sprogområde er gået over til at betyde en skovløs, uopdyrket landstrækning (Hedeplejebogen 1991). I Danmark er hedebegrebet næsten blevet synonymt med et åbent (træløst) landskab med hedelyng og andre stedsegrønne dværgbuske.

Engang dækkede hederne store dele af landet, men på grund af opdyrkning og tilplantning er heden en landskabstype, der er blevet kraftigt reduceret. Tidligere tiders gevinst ved at udnytte hederne til græsning er i dag stort set ophørt med det resultat, at heden gror til med træer og buske.

Heden på Varde Øvelsesplads er særlig næringsfattig på grund af den udvaskede sandjord, som stammer fra istidens smeltevandsslette. Visse partier af heden er så næringsfattig, at lyngbuskene står som spredte totter i sandet, mellem vindslebne sten og rensdyrlav.

Sø (vandhuller) udgør ca. 4 ha af terrænet. Søarealet på Varde Øvelsesplads udgøres af de større søer: Krat Sø, Barbara Sø, Grundsø og Oversø samt de 3-4 mindre vandhuller på terrænet.

Slette (SLE) udgør blot 1,6 ha og dermed kun en forsvindende lille del af terrænet. Det største sletteareal ses i øvelsespladsens nordøstlige hjørne op mod Natovej. Ved slette forstås et græsområde, der er præget af kulturgræsser. Typisk kulturpåvirkede arealer, der har været dyrket eller endnu dyrkes, gødes eller slås - og hvor man ikke finder de typiske overdrevsarter. Slette afviger fra mange af de øvrige naturtyper på Varde Øvelsesplads ved ikke at være beskyttet efter Naturbeskyttelsesloven. Slettearealer på tør bund kan dog på sigt udvikle sig hen mod en mere spændende hede- eller overdrevskarakter.

Mose (MOS). Mosen kan beskrives som et tørvedannende, ferskvandspåvirket plantesamfund, lavtliggende med våd bund. Moserne på Varde Øvelsesplads er hedemoser, som omgiver søerne og Barbara Bæk. Øvelsesterrænets samlede moseområder omfatter ca. 9,2 ha.

Vildtager (VAG)

Vildtagre er dyrkede arealer, der typisk er udlagt med foderafgrøder med henblik på fodring af vildtet (primært råvildt, harer og fasaner). Typiske anvendte afgrøder er hvede, rug og kløver. Der er p.t. to vildtagre i terrænet på et areal svarende til ca. ½ ha., beliggende ved grusgravområdet i Sektor H og i Ådal Plantage, sektor D, litra g.

Skovbevokset areal

De skovbevoksede områder er opdelt efter træarter. I bevoksningslisten (bilag 4) fremgår også træernes gennemsnitlige højde, diameter og skønnede alder.

Med undtagelse af bjergfyrbevoksningerne langs Natovej og bjergfyrhegnene langs hegn 1 og 2 består skovarealerne hovedsageligt af nyetablerede kulturer og meget unge bevoksninger.

Samlet er godt 59 ha, svarende til $\frac{1}{4}$ af øvelsespladsen dækket af skov. Hertil kommer de spredte holme af krat ud over heden.

På øvelsespladsen fordeler skovarealet sig med henholdsvis $\frac{2}{3}$ nåleskov og $\frac{1}{3}$ løvskov.

Vej og spor

Både veje og spor fremgår af kortbilag, men der er kun arealberegnet for de befæstede, bilfaste veje (markeret med brun farve på kortbilag) samt bæltepor (markeret med dobbelt stiplede linier). Der er langt flere bæltepor i terrænet end det fremgår af kortet, hvor der, af hensyn til kortets overskuelighed, kun er medtaget de største og mest anvendte bæltepor.

Det samlede, arealberegnete vej- og sporanlæg udgør 14 ha.

Militære anlæg.

skydebaner (SKB). Her er kun medtaget de anlæg, der tydeligt fremgår i terrænet og som har ændret vegetationstæppet. Håndgranatbanen og flyvepladsen (det voldomkransede område 100 meter nordvest for håndgranatbanen) udgør samlet under $\frac{1}{2}$ ha. Skydebanen ligger ikke på øvelsespladsen, men i Søndre Plantage tæt på kasernen og omfatter ca. 1,6 ha eksklusiv vejanlæg og P-plads.

4.4 Plejetilstand

Når man færdes henover Varde Øvelsesplads er det åbne, storslåede hedelandskab uundgåeligt det første indtryk man får af terrænet. Hedens vidtstrakte vidder er her, som andre steder, dog truet af den øgede tilgroning. Bjergfyr breder sig hastigt ud over heden i små holme med en selvforstærkende effekt, idet fyrren kan sætte kogler og sprede frø allerede fra 5-års alderen.

Holme af birk har også fået fodfæste, og ligesom bjergfyrren spreder den sig let og hurtigt over heden, der derfor efterhånden vil springe i krat, hvis der ikke gribes ind.

Under de skovbevoksede holme er hedens dværgbuskevegetation erstattet af græsser, mosser og visse steder den blottede sandflade.

Problematikken omkring tilgroning spirer bogstaveligt overalt, men endnu meget flotte hedeflader ses mellem Rekovej og Bivej (sektor F1) og øst for Rekovej (sektor H).

Græsset Blåtop er indvandret en del steder, men vurderes endnu ikke at være noget større problem. Blåtop indfinder sig ofte, hvor den kan udkonkurrere hedelyngen og revling – typisk hjulpet på vej af luftens øgede indhold af næringsstoffer, der deponeres over det næringsfattige hedemiljø og giver Blåtop bedre vækstmuligheder eller hvis hedens dværgbuske på anden vis får ændrede konkurrenceforhold f.eks. voldsom opkørsel eller jordbearbejning.

Ser man på et luftfoto over øvelsespladsen ses at terrænet er tæt gennemskåret af et net af kørespor på kryds og tværs af terrænet.

Visse steder har kørsel med bælte køretøjer forårsaget tydelig erosion, hvor spor ved vedvarende kørsel er gravet meter dybe.

Øvelsespladsens søer og vandhuller er generelt i en god plejetilstand, hvilket bl.a. skyldes at søerne er af en sådan størrelse, at tilgroning ikke kan overskygge vandspejlet og dermed hindre lystilgang til søernes plante- og dyreliv. Langs bredderne ses lave buske af pil og pors. Terrænets hedemoser ligger næsten alle i forbindelse med søerne og strækker sig i aflange tunger i de lavereliggende områder. Vandstanden varierer tydeligt over årtiderne og det våde miljø er med til at forsinke at pil og birk vokser ud over områderne. Syd for Krat Sø er mose-

området med den tilløbende Barbara Bæk til Krat Sø samt fraløbet, helt lukket af en tæt skov af birk, pors og pilekrat. De øvrige moseområder er tilgængelig betydeligt mere lysåbne med Klokkelyng og Rosmarinlyng og kun med spredt trævegetation. I moseområdet øst for Barbara Sø ses dog en del trævækst.

Sektorernes placering fremgår af kortbilag 2.

Sektor A

Sektor A udgør terrænets vestlige ende. Indtrykket af hedens åbne vidder er her næsten helt væk idet to brede bjergfyr-hegn løber på langs af sektoren. Fra hegnene spredes en del selvforryngelse af bjergfyr ud over heden. De to bjergfyrhegns østsider er sidst i 1990'erne udvidet med et løvtræsbælte – bl.a. med eg som hovedtræart. Løvtræsbæltet skal erstatte bjergfyrhegnene, der fjernes når løvtræerne har en passende højde.

Generelt er der meget selvsået træopvækst i området.

I sektorens nordende er tidligere etableret et jorddepotområde (litra 1k), hvor der kan ses jordbær, pinselilje og perlehyacint, hvilket tyder på overskudsjord fra haveanlæg eller lignende. Depotet bruges tilsyneladende ikke længere.

Langs nordvestsiden af Hegn 1 er for år tilbage etableret et voldanlæg. Tilsyneladende tilført overskudsjord.

Sektor B

Hele sektor B udgør en stor flot hedeblade. Store arealer er ryddet for træopvækst. Om end mange af de nedskårrede træer er efterladt, giver det et flot indtryk af den åbne hede.

Øst og ca. midt for Hegn 2 ses dog en relativ tæt opvækst af op til 1 m høje, selvsåede bjergfyr.

I sektorens sydøstlige del ses et tæt og intenst net af kørespor fra bæltekøretøjer, der sammen smeltes til en stor åben sandflade. Området er et særligt træningsområde/bjergningsområde for kørsel med hjul og bæltekøretøjer.

Sektor C

Et lille, ret åbent hedeareal nord for Ådal Plantage med et fint hedelyngtæppe. Der ses dog en del spredt bjergfyr-opvækst.

Sektor D

Sektor D består af Ådal Plantage. Øvelsespladsens næststørste, plantede skovareal. Den nordvestligste del af skovområdet er en sammenhængende løvtræsbevoksning med eg og skovfyr som hovedtræarter. Kulturen er anlagt omkring 1996.

Den sydøstlige del af plantagen er ung monokultur af sitkagran fra 1989. Plantagen er genplantet efter en afdrift af ældre rødgran.

Et smalt, ældre egehegn omkranser skovområdet. Egehegnet viser tegn på opløsning, hvor kronegrene visner og dør fra toppen. ”Egedøden” kan sandsynligvis tilskrives en ændring i jordens vandindhold.

Sektor E

Hele sektor E er et stort hedeområde, skrånende nedad fra nord til syd. På hedebladen ses spredt opvækst og holme af bjergfyr og birk - særligt i den østlige del af sektoren. Hovedindtrykket er dog et åbent hedelandskab med et fint tæppe af hedelyng. Selvom der er en del bæltekørsel i sektor E er heden intakt.

Mod nord afgrænses området af en 20-60 meter bred fyrretræs-bræmme op til Natovej.

Sektor F1

Sektor F1 rummer værdifulde hedeområder.

F1 er ligesom E under tilgroning, men i mindre grad end sektor E.

I sydenden ligger Barbara Sø omgivet af lavtliggende hedemose-områder. Selve søen er i en fin plejetilstand og der er ikke umiddelbart behov for nogle plejetiltag. På mosearealet øst for søen ses tiltagende udbredelse af pil og birk og spredte bjergfyr. Syd for Barbara Sø er heden stærkt tilgroet i bjergfyr og birk m.m. En massiv træholm op mod Barbara Plantage, primært krat og spredt hvidgran i opløsning, fungerer som vestkant for denne.

Oversø, længere nord på, ligger helt åbent og er i fin plejetilstand.

Sektor F2

Vegetationen langs Krat Sø og Grundsø er meget fin. Her ses hængesæk (sphagnum-mosser, der gror ud over vandspejlet) med soldug og benbræk m.fl. Ingen behov for plejeindgreb. Hedeområdet nord for søerne er derimod tilvokset med en del selvsået trævegetation, fortrinsvis bjergfyr og birk.

Moseområdet omkring Barbara Bæk, der forbinder Krat Sø og Barbara Sø er i hele den sydlige side dækket af pilekrat, pors m.m. Bækken er således helt indelukket. Umiddelbart nord for bækken ses et fint, åbent moseområde med bl.a. kæruld.

I området ses en lille tæt skovbevoksning af bjergfyr, benævnt Wrangs Plantage.

Sektor G

Sektor G består helt overvejende af bjergfyrbevoksninger, der omslutter de militære bygninger ved Natovej. Fyrretræerne har på sydsiden bredt sig som selvforryngelse.

I sektorens østende op mod bjergfyr-skovkanten (hvor der vist tidligere var hede), ses et græsslette-område (måske tidligere ager?).

Lige vest for slettearealet, op til skovkanten ved Natovej, ligger et stort, ungt græshedearreal med en rig flora. Der ses helt unge, nye lyngplanter. Arealet afviger tydeligt fra det øvrige hedelandskab, hvilket skyldes at Ribe og Ringkøbing amter medio 1990 slog området med en asfaltfræser p.g.a. stærk tilgroning med bævreasp og bjergfyr.

Sektor H

En flot hedeblade, dog som i de øvrige sektorer en del opvækst af bjergfyr, men alligevel et fint, åbent hedelandskab.

Midt i sektor H mod sektor F1 ligger en tidligere grusgrav. Området er meget brugt af forsvarrets køretøjer, idet der ses en del kørespor omkring arealet. Grusgravsområdet er mere eller mindre lukket i gyvelkrat.

I sektorens sydøstligste hjørne findes et lille, fugtigt hedemoseområde med Blåtop og Smalbladet Kæruld. Moseområdet er åbent og uden trævækst. Det står tilsyneladende under vand i vinterhalvåret.

Sektor H's sydgrænse udgøres af Barbara Bæk, der løber helt ud til hovedvejen. Bækken er flere steder tilgroet i krat af Gråpil, Pors og Vortebirk.

Sektor I

Hele sektor I udgøres af Barbara Plantage. Den nordlige del af plantagen, op mod Barbara Bæk, består af skovfyr og selvsået birk fra omkring midten af 1980'erne. Den sydlige, og største del af plantagen, består af to unge kulturer, anlagt midt i 1990'erne. De to kulturer kan deles op i en østlig løvtræskultur med eg og bøg og en vestlig nåletræskultur bestående af sitkagran i monokultur.

I plantagens vestkant (der strækker sig ind over sektor F1) ses ældre, døende sitka- og hvidgraner. Den tidligere granbevoksning har nu status af selvsået krat, der danner bryn mod plantagen.

Sektor K

Et fint lille hedeareal op til Natovej. Her ses en del opvækst af selvsået bjergfyr. Plejetiltag er påkrævet, hvis ikke området skal springe i skov.

Billeder fra Varde Øvelsesplads 2002

Fotos: Sven Winkler og N. Lisborg

Sektor H. Set fra grusgraven mod syd.

Sektor F1. Set fra 14.5-huset mod syd.

Sektor F2. Krat Sø set mod nordøst.

Sektor C, nord for Ådal Plantage, set mod vest.

Sektor F1, set mod nordøst.

Sektor E, set mod syd.

4.5 Flora

Varde Øvelsesplads har en meget fin hede- og hedemoseflora, med mange sjældne arter. Floraen er beskrevet i Peter Winds "Oversigt over botaniske lokaliteter, Ribe Amt", udgivet af Skov- og Naturstyrelsen i 1994. Beskrivelsen bygger på undersøgelser foretaget i 1980, 1986 og 1990.

Herudover har Skov- og Naturstyrelsen foretaget en supplerende botanisk registrering i forbindelse med den biologiske feltgennemgang af terrænet i juni 2000. Nedenstående floragenemgang er baseret på undersøgelserne i 2000, suppleret med tidligere fund.

Klassificering af terrænets botaniske værdi

Peter Wind har i sin oversigt fra 1994 foretaget en botanisk vurdering og klassificering af øvelsespladsen. Lokalitetskoden for området er ++H - V II s, hvilket betyder at der er tale om en velundersøgt hede- og vådområdelokalitet, som er sårbar, og kategoriseret som en "Lokalitet af meget stor botanisk betydning" (kategori II). Dette er baseret på forekomsten af mellem 5 og 19 såkaldte B-arter, dvs. sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter. Af sjældnere planter er således registreret *Hvid Næbfrø*, *Rosmarinlyng* og *Dynd-Star*. Af hede- og overdrevsindikatorer findes *Ene*, *Guldblomme*, *Hede-Melbærris*, *Alm. Månerude* og *Håret Visse*.

Skov- og Naturstyrelsen kan i forbindelse med sin feltregistrering i 2000 supplere listen med de sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter *Liden Fugleklo*, *Liden Soldug*, *Kattefod*, *Klokkelyng*, *Plettet Gøgeurt*, *Plettet Kongepen* og *Pors*.

Der er ikke fundet såkaldte rødliste-arter på terrænet.

Generel botanisk beskrivelse

I Peter Winds botaniske lokalitetsoversigt er Varde Øvelsesplads beskrevet som et område bestående af vegetationstyperne hede og fattigkær.

Desuden som følger: *Varde Øvelsesplads ligger på enten plant eller i den centrale del kupe-ret terræn. Hele området hælder svagt mod sydvest mod Alslev Ådal, og rummer artsfattig vegetationsmosaik af dværgbuskhede domineret af Hedelyng og Revling, græshede domineret af Blåtop eller krat med opvækst i første række af Alm. Bjergfyr. I den centrale og den sydlige del forekommer flere, fugtige lavninger. Én er ved opstemning vandfyldt. Gennem et rør ledes vandet fra søen gennem en bæk mod syd til Alslev Å. Bækkens bredder er for størstedelens vedkommende dækket af pilekrat og porsebuske. Langs randen af disse krat optræder på vældprægede steder hængesække med vandfyldte lavninger. Her optræder karakteristisk fattigkærsvegetation med enkelte sjældne arter.*

Hele området præges af anvendelsen til militære aktiviteter. Vegetationsdækket er stedvis forstyrret eller mangler helt som følge af kørsel og sprængning.

Disse tiltag er fra et landskabeligt synspunkt uæstetisk, men næppe skadelige for vegetationen som helhed. Tværtimod fremmer flere af disse tiltag mulighederne for den lavtvoksende hede-vegetations regeneration gennem skabelsen af lysåbne steder, hvor spiring fortsat kan finde sted.

Enkelte delområder er administrativt fredede, og kørsel i disse områder er ikke tilladt, således bl.a. vådområderne. For de tørre delområder er naturpleje med rydning af selvsået opvækst af træer og buske nødvendig, hvis tilgroning skal undgås.

I Ribe Amts undersøgelse af heden i forbindelse med udarbejdelse af en naturkvalitetsplan vurderes den centrale hede at være artsrig sammenlignet med andre heder i amtet.

Flora på heden

Heden på Varde Øvelsesplads udgør langt den største del af terrænets 235 ha. Det er en meget mager hede på gammel udvasket sandjord med vindslebne sten. Den er smuk og velbevaret som den naturtype den er, men bærer også præg af slid fra militær kørsel samt tilgroning i bjergfyfyr. Bedst bevaret er heden i den centrale del.

De dominerende planter på den tørre hede var i 2000 *Bølget Bunke*, *Hedelyng*, *Krybende Pil*, *Lyng-snerre*, *Pillestar*, *Revling*, *Sandstar* og *Tyttebær*. Øvrige arter er *Alm. Kongepen*, *Alm. Stedmoder-blomst*, *Alm. Syre*, *Alm. Torskemund*, *Bitter Bakkestjerne*, *Blåmunke*, *Ene*, *Engelsk Visse*, *Flerårig Knavel*, *Gederams*, *Guldblomme*, *Hede-Melbærris* (særligt udbredt på de parallelle volde i den gamle grusgrav i sektor H), *Hundeviold*, *Hvid Okseøje*, *Høst-Borst*, *Håret Høgeurt*, *Håret Visse*, *Kaprifolie*, *Katteskæg*, *Lancetbladet Vejbred*, *Mosebølle*, *Prikbladet Perikon*, *Skovstjerne*, *Smalbladet Høgeurt*, *Sølv-Potentil*, *Tidlig Dværgbunke* og *Vortebirk*.

Af mosser er fundet *Camptothecium lutescens*, *Polytrichum piliferum* og *Racomitrium canescens*, og af laver er bl.a. fundet *Cladonia mitis*.

Heden er under tilgroning af *Alm. Bjergfyfyr*, *Bævreasp*, *Dunbirk*, og *Stilkeg*.

I de fugtige hedestrøg er de dominerende planter *Blåtop*, *Klokkelyng*, *Pors* og *Smalbladet Kæruld*. Desuden vokser her *Alm. Månerude*, *Børste-Siv*, *Glanskapslet Siv*, *Gråpil*, *Grå Star*, *Gåse-Potentil*, *Hirsestar*, *Hoved-Frytle*, *Knopsiv*, *Kærtidsel*, *Lav Ranunkel*, *Liden Skjaller*, *Liden Soldug*, *Mange-blomstret Frytle*, *Mose-Bunke*, *Musevikke*, *Rundbladet Soldug*, *Tormen-til-Potentil*, *Tudse-Siv*, *Tue-Kæruld* og *Vestlig Tue-Kogleaks*.

På tidligere forstyrrede eller kultiverede hedearealer, som nu atter er sprunget i lyng, er der en mere varieret flora. Det gælder sektor A samt en tidligere sandmark i sektor G. Her er udover de ovennævnte arter fundet både mere kulturprægede, men også sjældnere hede- og overdrevsarter som *Guldblomme*, *Kattefod*, *Liden Fugleklo* og *Plettet Kongepen*. Her vokser *Aftenpragtstjerne*, *Ager-tidsel*, *Alm. Brunelle* (massiv forekomst), *Alm. Hvene*, *Alm. Kvik*, *Alm. Kællingetand*, *Alm. Rap-græs*, *Alm. Røllike*, *Alm. Spergel*, *Blæresmelde*, *Blåhat*, *Bjergrørhvene*, *Dagpragtstjerne*, *Eng-Gedeskæg*, *Eng-Rapgræs*, *Fløjlsgræs*, *Fåresvingel*, *Glat Vejbred*, *Gråbynke*, *Guldblomme*, *Gul Kløver*, *Gyldenris*, *Gyvel*, *Harekløver*, *Humle-Sneglebælg*, *Kattefod*, *Kruset Tidsel*, *Lyngøjentrøst*, *Liden Fugleklo*, *Liden Museurt*, *Lugtløs Kamille*, *Lægeærenpris*, *Mark-Frytle*, *Mælkebøtte*, *Plettet Kongepen*, *Rejnfan*, *Rødkløver*, *Rødknæ*, *Seljepil* og *Tveskægget Ærenpris*.

Flora i vådområderne

Langs søerne Krat Sø, Grund Sø, Over Sø og Barbara Sø, samt langs Barbara Bæk er der hedemose og en meget fin hængesæk med bl.a. *Rosmarinlyng*, *Soldug* og *Tranebær*. Mosevegetationen består af *Alm. Star*, *Alm. Sumpstrå*, *Benbræk*, *Blåtop*, *Bukkeblad*, *Bævrerasp*, *Dunbirk*, *Dyndstar*, *Gråpil*, *Hedelyng*, *Hvid Næbfrø*, *Klokkelyng*, *Kragefod*, *Kærtidsel*, *Liden Siv*, *Liden Soldug*, *Lysesiv*, *Næbstar*, *Pors*, *Revling*, *Rosmarinlyng*, *Rundbladet Soldug*, *Smalbladet Kæruld*, *Tormen-til-Potentil*, *Tranebær*, *Tørvemos (Spagnum)*, *Vandnavle* og *Øret Pil*.

På de store søer Krat Sø og Barbara Sø er der flydebladsvegetation af *Gul Åkande*, *Svømmende Vandaks*, *Vandstjerne* samt submerst *Dynd-Padderok*. Langs kanten vokser *Alm. Gifttyde*, *Alm. Skjolddrager*, *Bredbladet Dunhammer*, *Eng-Forglemmigej*, *Eng-Kabelleje*, *Høj Sødgræs*, *Kær-Dueurt*, *Kær-Padderok*, *Kær-Snerre*, *Kær-Svovlrod*, *Langbladet Ranunkel*,

Næbstar, Plettet Gøgeurt (lille bestand syd for Barbara Sø), *Rødel, Rørgræs, Smalbladet Dunhammer, Sump-Forglemmigej, Sø-Kogleaks, Tagrør, Topstar, Tørst* og *Vejbred-Skeblad*.

Den lille Grund Sø er helt åben og lavvandet, med vegetation af *Svømmende Vandaks*. Over Sø er et helt åbent sjap-, sø- og sumpområde med *Knopsiv, Mosebunke* og *Smalbladet Kæruld*.

Åstrækningen langs Barbara Bæk øst for Barbara Sø er et tæt krat af *Gråpil, Pors* og *Vortebirk*. I åbne mosepartier her vokser *Alm. Mjødurt, Alm. Røn, Bredbladet Dunhammer, Brombær, Eng-Forglemmigej, Engviol, Hindbær, Hyldebladet Baldrian, Knoldet Brunrod, Knopsiv, Kruket Skræppe, Kærsnerre, Kærtidsel, Lupin, Lav Ranunkel, Lådden Dueurt, Musevikke* og *Vandkarse*. Den nederste del af Barbara Bæk fra udløbet af Krat Sø til udløbet i Alslev Å, er helt groet til i en tæt bevoksning af *Dunbirk, Gråpil, Pors* og *Vortebirk*. I mosen langs kanten vokser *Benbræk, Klokke-lyng, Kragefod, Kær-Svovlrod, Næbstar, Rundbladet Soldug, Smalbladet Kæruld, Stjernestar, Tormentil-Potentil, Tørvemos* og *Vandnavle*.

Et lille vandhul med et mudret kørespor ved den gamle grusgrav i sektor H har vegetation af *Bredbladet Dunhammer, Høj Sødgræs, Grenet Pindsvineknop, Knopsiv* og *Svømmende Vandaks*.

Et andet lille gravet vandhul ved den sydlige grusgrav i sektor H er ret lavvandet med vegetation af *Gråpil, Pors* og en trådformet *Vandaks sp.*

I sydenden af sektor H ved Rekovej findes et aflangt, gravet vandhul som er ret dybt og dødt. Her vokser stort set kun *Gråpil* og *Pors*.

Guldsmed på Gul Åkande, der bl.a. vokser i Krat Sø.
Foto: Niels Lisborg

Den kødædende plante, Soldug. Foto: Erling Krabbe

Flora i skov og krat

Barbara Plantage er nyplantet eller meget ung skov, bortset fra den nordlige og nordvestlige del op mod Barbara Bæk, som består af gammel Contorta-fyr iblandet løv og andre nålearter. I nyplantningen er der ikke fundet væsentlige botaniske interesser. I den ældre del er der en del gamle væltede og døde træer efter storm. Desuden gamle birkepartier på fugtig bund med *Alm. Røn*, gamle *Skovfyr* og *Stilkeg*, samt *Ædelgran*. Her er en fin bundflora af *Blåbær* (tæpper), *Revling* og *Skov-stjerne*.

Ådal Plantage er også nyplantet plantage med eg og skovfyr med lærk som ammetræ, efter tidligere stormfaldsrødgran. Der er ikke meget urtevegetation af botanisk interesse i nyplantningerne, men i midten af plantagen er der en lysning med græs. Her vokser *Alm. Hunderose*,

Alm. Kongepen, Alm. Røllike, Alm. Røn, Alm. Stedmoderblomst, Alm. Torskemund, Blåmunke, Brombær, Bølget Bunke, Engelsød, Gederams, Gyvel, Hedelyng, Håret Høgeurt, Lancetbladet Vejbred, Musevikke, Rødknæ, Vellugtende Gulaks og Vortebirk.

I den tilgroede hede syd for Barbara Sø ud mod sydskellet er der tæt krat af Alm. Bjergfyr. Her er der bundvegetation af bl.a. *Alm. Røn, Smalbladet Mangeløv, Revling, Skovstjerne og Vortebirk.*

De nyplantede dele af "Hegn 1" og "Hegn 2" består af et 10 meter bredt bælte af Stilkeg, Rødel og Kvalkved. De gamle dele består overvejende af Alm. Bjergfyr og Bævreasp.

Langs Natovej er der et bredt bælte på 20-40 meter af gammel *Contortafyr* og *Alm. Bjergfyr* - uden væsentlige botaniske interesser. I fugtige lavninger i bæltet vokser *Alm. Hyld, Alm. Hæg, Europæisk Lærk, Rødeg, Rødel, Skovfyr* og *Vortebirk.*

4.6 Fauna

Pattedyr

Dronningens Artilleriregiment v/seniorsergent Sven Winkler og seniorsergent B.D. Kristensen oplyser følgende om pattedyr på øvelsespladsen:

Ræv ses igen efter skab, men de er fåtallige.

Grævling findes ikke fast, men der ses strejfer en sjælden gang imellem, og der ses fod. *Mink* forekommer i sumpområdet og langs søerne. *Husmår* ses. *Skovmår* er aldrig set. *Hermelin* ses af og til om vinteren. *Brud* er aldrig set. *Ilder* er set med 4 unger i ca. 1997 i Barbara Plantage. Varmemester Keld Bakken, Varde Kaserne, oplyser desuden, at den

sjældne *Odder* forekommer meget tæt på øvelsespladsen, idet den findes i systemet ved Alslev Å og helt til Varde Å. Den er dog endnu ikke truffet på øvelsespladsen.

*Råvildt*bestanden er på ca. 20-25 dyr. Der afskydes ca. 4-5 dyr om året. Bestanden har været stabil igennem lang tid. *Kronvildt* forekommer som strejfer. En hind formodes at sætte kalv i Alslev Ådal.

Hare forekom tidligere almindeligt, men er nu blevet meget fåtallige. Der ses *Egern* ved Barbara og Ådal Plantage og af og til på kasernearealet.

Flere ubestemte *flagermus* er set på terrænet og i kvarteret omkring kaserne. *Pindsvin* ses på kasernearealet. *Muldvarp* er almindelig, at dømme efter de mange muldvarpeskud.

Fugle

Der findes et interessant fugleliv på Varde Øvelsesplads, med flere sjældne hede- og hede-mose-arter. Fuglelivet er ret godt undersøgt.

Skov- og Naturstyrelsen foretog i forbindelse med sin biologiske registrering i juni 2000 en nøje gennemgang af områdets fuglefauna.

Derudover findes der oplysninger om ynglefuglene i Dansk Ornitologisk Forenings landsdækkende fuglelokalitetsregistrering foretaget i 1993-95. Her findes dels en beskrivelse af

*Spor af grævling. Varde Øvelsesplads.
Foto: Niels Lisborg.*

området som fuglelokalitet, dels en oversigt over ynglefuglearter og -antal optalt i henholdsvis 1970, 1980 og 1993.

Endelig har varmemester Keld Bakken, Varde Kaserne, venligst bidraget med en række oplysninger om terrænets og kasernens fugleliv observeret igennem en længere årrække.

Fuglene på heden

Af størst ornitologisk interesse fandt Skov- og Naturstyrelsen i 2000 3 par af den sjældne *Natravn* på øvelsespladsen. Natravnen opdages oftest i skumringen, hvor den afsløres af sin specielle, snurrende stemme, som skiftevis stiger og falder i styrke. Der var 1 i en lille skovrydning efter stormfald i Varde Søndre Plantage på hjørnet af Betonvej og Natovej, samt 2 *Natravne* en lun sommernat den 20. juni 2002 på øvelsespladsen i et tilgroet hedeareal omkring nordenden af Batterivej, ved henholdsvis Hegn 1 og Hegn 2. Der foreligger ikke oplysninger om tidligere forekomst af *Natravn* på Varde Øvelsesplads.

For første gang siden 1970 blev der endvidere fundet 1 ynglepar af den ret sjældne hedefugl *Hedelærke*, i nordkanten af sektor E ved Natovej.

Karakterfuglen på de åbne hedeflader er *Sanglærke*. Der blev optalt en bestand på ikke mindre end 25-30 par. Karakterfugle på den lettere tilgroede hede er desuden *Skovpiber* (50 par), *Gulspurv* (16 par), *Tornsanger* (13 par), *Tornirisk* (8 par) og *Gråsiskan* (20-23 par). I tilknytning til spredt krat og pilebevoksninger blev der desuden fundet *Solsort* (15-20 par), *Gøg* (3 par), *Løvsanger* (22 par), *Ringdue* (4 par), *Jernspurv* (2 par), *Rødstjert* (2 par - heraf 1 par i hul i 14,5 bygningen), *Stor Flagspætte* (1 par), *Gråkrage* (2 par), *Hvid Vipstjert* (1 par v. håndgranatbanen), *Musvit* (1 par i 14,5 hus), *Skovskade* 2 par, *Gærdesanger* (3 par), *Have-sanger* (1 par), *Bogfinke* (2 par) samt *Gærdesmutte* (2 par).

De åbne hedeflader benyttes som fødesøgningsområde for rovfugle som *Musvåge* (2-3 par), *Tårnfalk* (2 par), *Hedehøg* og *Rørhøg*. Rørhøg og den meget sjældne ynglefugl Hedehøg yngler ifølge Keld Bakken begge i den nærliggende Alslev Ådal. En flot gammel Hedehøg han sås på øvelsespladsen i 2000.

Desuden sås i sommeren 2000 *Landsvale*, *Hættemåge* og *Mursejler* over terrænet.

Varmemester Keld Bakken, Varde Kaserne, oplyste i juni 2000 desuden følgende om fuglelivet på Varde Øvelsesplads:

Engpiber yngler, *Bynkefugl* er der, *Gravand* yngler måske, *Spurvehøg* er set, *Lærkefalk* og *Skovsneppe* ses i træktiden, *Agerhøne* er sporadisk - er især på tilstødende agre, *Ravn* ses af og til, *Sortmejse* og *Fuglekonge* yngler, *Skovhornugle* yngler, *Grønspætte* yngler i Varde Søndre Plantage og/eller Barbara Plantage (1 eller flere par). Keld Bakken mener, at følgende fuglearter desuden bør eftersøges på terrænet: Vendehals, Digesvale i grusgrave i østenden, Blåhals, Fyrremejse og Grønsiskan.

Keld Bakken oplyser, at der fast hver vinter i perioder ses op til 5 *Mosehornugler* på terrænet.

Seniorsergent Sven Winkler beretter, at der i 1940'erne var en god bestand af *Urfugle* på Varde Søndre Hede. Der blev i denne periode skudt urfugle på terrænet af det lokale jagtkonsortium, bl.a. af manufakturhandler Fenger fra Varde. Efter militærets overtagelse i 1952 ophørte jagtkonsortiet, men nu afdøde major Wrang har berettet, at der også blev skudt urfugl på terrænet i begyndelsen af 1950'erne.

Fuglene i vådområderne

I søerne og mosestrækningen langs Barbara Bæk er der et rigt fugleliv. I Krat Sø ynglede i 2000 et par *Knopsvaner*. Disse har tilsyneladende været meget stabile, da der også var 1 par her i 1970 og i 1980. I 1993 var der 2 par svaner på terrænet (Krat Sø og Barbara Sø).

Den sjældne ynglefugl *Krikand* er en rigtig hedemosefugl, som stadig yngler på Varde Øvelses-plads. Der blev i 2000 registreret 1 ynglepar i mosen i østenden af Barbara Sø. I 1970 blev der optalt 1-3 par, i 1980 1 par, men ingen i 1993.

Gråand blev i 2000 registreret med 1 par i Barbara Sø. Tidligere er der optalt 2-5 par i 1970, 4 par i 1980 og ingen par i 1993.

Rørspurv blev i 2000 optalt til 5 par ved de to store søer.

Af ikke-ynglende fugle ved vådområderne sås i 2000 ca. 30 *Fiskehejrer* (kommer fra kolonien ved Karlsgårde Sø nordøst for terrænet, iflg. Keld Bakken), samt flokke af alle de tre svalearter *Landsvale*, *Bysvale* og *Digesvale* fange insekter over søfladerne. Desuden *Hvid Vipstjert* ved Krat Sø.

I sommerhalvåret kan af og til iagttages *Skarv* ved søerne.

I træktiden ses ifølge Keld Bakken en del *klirer* i Krat Sø og Barbara Sø. *Fiskeørn* ses i træktiden.

Som et kuriosum oplyser seniorsergent Sven Winkler, at han i august 1994 så en ung *Stylteløber* i Grund Sø. Det er en meget sjælden fugl i Danmark.

Fuglene i skov

Hele Ådal Plantage er nyplantet efter stormfald, og fuglebestanden er derfor begrænset. De unge nålebevoksninger tilgodeser dog visse fugle. Af størst interesse var fundet i 2000 af 3 par af den fåtallige art *Rødrygget Tornskade*. Desuden blev fundet *Skovpiber* 1 par, *Gulspurv* 6 par, *Sangdrossel* 1 par, *Solsort* 4 par, *Gransanger* 2 par, *Grønirisk* 2 par, *Bogfinke* 1 par, *Musvåge* 1 par, *Gøg* 1 par og *Løvsanger* 1 par.

I Barbara Plantage blev der registreret følgende ynglefugle: *Løvsanger* 6 par, *Ringdue* 2 par, *Bogfinke* 4 par, *Gråsiskan* 1 par, *Skovpiber* 1 par, *Tornirisk* 1 par, *Gærdesmutte* 1 par, *Gransanger* 2 par, *Tårnfalk* 1 par, *Gulspurv* 1 par, *Rødhals* 1 par og *Solsort* 2 par. Desuden oplyses det af Keld Bakken, at der yngler et par af den fåtallige *Grønspætte* i plantagen.

I skovbræmmen langs Natovej blev der registreret *Rødhals* 1 par, *Musvit* 1 par, *Sangdrossel* 1 par, *Krage* 1 par samt *Topmejse* 1 par.

Fuglene på kaserneområdet

Varde Kaserne har et temmelig rigt fugleliv i tilknytning til de gamle træer, buskadser, bygninger og græsplæner. I juni 2000 blev der registreret følgende ynglefugle: *Rødstjert* 1 par, *Skovspurv* 5-7 par, *Tyrkerdue* 2-3 par, *Gærdesmutte* 2 par, *Munk* 1 par, *Gærdesanger* 1 par, *Rødhals* 2 par, *Misteldrossel* (søge føde på plæner - formentlig flere ynglepar på eller nær kaserne), *Bysvale* ca. 30 par på bygninger, *Bogfinke* 3 par, *Hvid Vipstjert* 2-3 par, *Solsort* 4-5 par set med udføjne unger.

Keld Bakken oplyser desuden at der forekommer følgende fugle på kaserneområdet: *Dompap* 1 par, *Husrødstjert* 2 par, *Grå Fluesnapper* 2 par og *Gråspurv* 1-2 par. Desuden kan ses *Skovhornugle*. I maj 2000 blev der set en *Guldpirol* i træerne på kaserne. I træktiden ses flokke af *Kvækerfinke*, *Sjagger*, *Vindrosler*, *Sangdrosler* og *Lille Korsnæb*. *Kærnebider* og *Spætmejse* kan ses i træktiden (selv om *Spætmejse* er en standfugl).

Tidligere fugleoplysninger

Tidligere er der ifølge Dansk Ornitologisk Forenings lokalitetsregister fundet følgende ynglefugle på Varde Øvelsesplads, som ikke blev registreret i 2000: *Lille Lappedykker* (1 par i 1980), *Atlingand* (1 par i 1980), *Skeand* (1 par i 1980), *Grønbenet Rørhøne* 1 par i 1970 og 1980), *Blishøne* (3 par i 1970, 4 par i 1980 og 1993), *Dobbeltbekkasin* (3 par i 1970 og 1 par i 1980), *Hættemåge* (lille koloni på ca. 30 par i 1970 og 1980) og *Græshoppesanger* (1 par i 1970).

Keld Bakken, Varde Kaserne, er dog af den opfattelse, at *Lille Lappedykker*, *Grønbenet Rørhøne* og *Blishøne* samt muligvis *Dobbeltbekkasin* stadig findes i søerne. Sidstnævnte yngler med flere par i den nærliggende Alslev Ådal.

Det kan således konstateres, at der er sket en vis tilbagegang i antal og arter af ynglende fugle i området. Bl.a. er den sjældne *Mosehornugle* samt, som nævnt, muligvis *Dobbeltbekkasin* forsvundet. Til gengæld er den fåtallige art *Hedelærke*, som ikke var set siden 1970, genfundet i 2000, og som noget nyt blev også i 2000 fundet de sjældne eller fåtallige ynglefuglearter *Natravn* og *Rødrygget Tornskade*, begge med ikke mindre end 3 par.

Padder og Krybdyr

Dronningens Artilleriregiment v/ seniorsergent B.D. Kristensen oplyser, at *Hugorm* forekommer almindeligt på øvelsespladsen. *Snog* er aldrig truffet. *Stålorm* findes. *Skovfirben* er fåtallige, og af paddearter forekommer *Skrubtudse* almindeligt på terrænet, både i vådområder og på heden, hvor de ses fremme om natten. Seniorsergent Sven Winkler oplyser desuden, at han af og til ser brune frøer i søerne - enten *Butsnudet* eller *Spidsnudet Frø*.

Under Skov- og Naturstyrelsens biologiske registrering i juni 2000 sås *Skrubtudse* talrigt, og der blev set *Skovfirben* flere steder på heden.

Fisk

B.D. Kristensen oplyser, at der findes følgende fisk i søerne: *Gedde*, *Skalle*, *Ål* og *Skifte* (ligner en blanding af Aborre og Skalle). Der findes fisk i alle søer. Der er ikke tale om udsatte fisk. Ved afløbet fra Barbara Sø er der etableret et ålepas. I 1998 blev der afholdt en fiskekonkurrence. 10 ud af 11 deltagere fangede *Gedde*, hvilket tyder på en stor bestand. Med henblik på at løse problemer med alger i Barbara Sø forsøgte man for nogle år siden at nedbringe antallet af skidtfisk ved opsætning af ruser. Det viste sig, at der var et stort antal *Skaller*, som dannede et såkaldt "tusindbrødresamfund", dvs. mange i ens, lille størrelse. Der blev også flyttet *Gedder* fra de andre søer til Barbara Sø, for at denne rovfisk kunne tynde ud i tusindbrødresamfundet. Forsøget har tilsyneladende været gavnligt, idet algeproblemet nu er løst.

Dagsommerfugle

Der blev i juni 2000 truffet følgende dagsommerfuglearter på heden: *Stregbredpande*, *Stor Bredpande*, *Admiral*, *Brunlig Perlemorssommerfugl*, *Okkergul Randøje*, *Græsrandøje*, *Engrandøje* og *Alm. Blåfugl*.

Andre insekter

Af andre insekter kan nævnes *Skøjteløber*, set i et vandhul ved den sydlige grusgrav i sektor H. De mærkelige biller *Sandspringer* trives på de sandede kørespor på heden.

Diverse *Guldsmedearter* lever ved terrænets vådområder.

4.7 Kulturhistorie

Sektor K er ved regimentet fredet og indhegnet af hensyn til fortidsminder. Det drejer sig om utydelige, gamle hjulspor i lyngen, som er rester af en bivej til den gamle Oksevej til Hjerting, som var udskibningssted før Esbjerg Havn blev etableret.

4.8 Sammenfatning af de natur- og kulturhistoriske værdier

Sammenfattende kan det konkluderes, at Varde Øvelsesplads er et hedeareal af stor landskabelig og naturmæssig værdi. Med sine 235 ha er der tale om et af landets større, sammenhængende hedearealer, og Ribe Amts næststørste hedeareal efter Oksbøl. I naturtypesammenhæng har hedearealerne på øvelsespladsen derfor stor regional betydning. Det er endvidere et naturmæssigt velbevaret område, ikke mindst takket være militærets tilstedeværelse siden 1953. Kun tilgroning skønnes at være en reel trussel mod lyngarealerne. Den næringsfattige hedemose med hængesæk langs søerne og Barabara Bæk er af særlig værdi, da det er en truet naturtype i Danmark. Her findes et særligt plantesamfund af bl.a. Tørvemos, Soldug, Benbræk, Tranebær og Rosmarinlyng.

Botanisk set er Varde Øvelsesplads kategoriseret som en lokalitet af meget stor botanisk betydning. Dette er baseret på forekomsten af et større antal sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter. Af sjældnere planter skal nævnes Hvid Næbfrø, Rosmarinlyng og Dynd-Star. Af hede- og overdrevsindikatorer findes Ene, Guldblomme, Hede-Melbærris, Alm. Månerude, Håret Visse. Liden Fugleklo, Liden Soldug, Kattefod, Klokkelyng, Plettet Gøgeurt, Plettet Kongepen og Pors.

Fuglemæssigt rummer terrænet flere sjældne og fåtallige ynglefugle. Særligt skal fremhæves Krikand, Natravn, Grønspætte, Hedelærke og Rødrygget Tornskade. Desuden benyttes terrænet som fødesøgningsområde for den sjældne Hedehøg.

Der er kun få kulturhistoriske spor i øvelsesterrænet. I nord (sektor K) er der et lille areal med gamle hjulspor i lyngen, som er rester af en bivej til den gamle Oksevej til Hjerting, som var udskibnings-sted før Esbjerg Havn blev etableret.

5 Varde Øvelsesplads nuværende anvendelse

5.1 Faciliteter og brug

Overordnede principper for benyttelse af øvelsespladsen

Varde Øvelsesplads anvendes primært af de ved Varde Garnison hjemmehørende enheder. Derudover anvendes øvelsespladsen af hjemmeværns- og politienheder samt civile foreninger. Arealet anvendes til øvelser for bælte- og hjulkøretøjer. Området rummer faciliteter i form af skydebane, salon- og instruktionsskydebane, håndgranat og øvelsessprængningsbane, flugtskydebane (civilt brug), afstandsbane til brug for afstandsbedømmelse og skydeuddannelse samt flyveplads for minidroner.

Tildeling af terræn og faciliteter forestås af Dronningens Artilleriregiment.

5.2 Gældende bestemmelser og restriktioner

- **Tilhørsforhold**

Øvelsespladsen hører under Dronningens Artilleriregiment, Varde Kaserne.

- **Udstrækning/afmærkning af øvelsespladsen**

Øvelsespladsen er placeret syd for Varde Kaserne. Afgrænsningen af øvelsespladsen er markeret med sort/gule pæle. Der er således ingen hegnsføring omkring arealet.

- **Generelle bestemmelser for brug af øvelsespladsen**

Varde Øvelsesplads er opdelt i 11 sektorområder, A–K (se kortbilag 2). Garnisonen udgiver bestemmelser for brug af de enkelte sektorer for at tage hensyn til særligt sårbare områder. Bestemmelserne omfatter bl.a. restriktioner i gravning, sprængning og kørsel med hjul- og bælte køretøjer.

For brugere af Varde Garnisons Øvelsesplads er bl.a. følgende bestemmelser gældende:

- Afskudte hylstre skal opsamles og medtages.
- Der må ikke bortkastes eller nedgraves affald.
- Alle gravearbejder skal sløjfes snarest efter anvendelsen og inden området forlades. I sektor F2 er gravning forbudt.
- I bevoksede og lyngbeklædte arealer er tobaksrygning og brug af åben ild forbudt i perioden 1. marts til 31. oktober, samt i særlige tørkeperioder i den øvrige del af året.

Bestemmelser vedrørende kørsel i terræn med hjulkøretøjer.

For al kørsel gælder, at der skal udvises hensyn til veje, indrettede anlæg og plantagearealer samt til den øvrige bevoksning i området.

I sektor G og K er al kørsel forbudt.

Bestemmelser vedrørende kørsel i terræn med bælte køretøjer.

- I sektor C, D, F2, G, I og K er bælte kørsel forbudt.
- I sektor F1 er kørsel p.t. forbudt uden for spor. Se afsnit 5.3.
- I forbindelse med passage af Natovej må kun de etablerede panseroverkørsler benyttes. Der må ikke vendes i forbindelse med kørsel på og passage af Natovej.

- Kørsel på Batterivej, Lavetvej, Rekovej, Granatvej og Bivej er forbudt. Tilsvarende gælder for enkelte spor (uden navn) i sektor B. Afskiltning foretages.
- Natovej må kun benyttes til opmarch af større kolonner samt udkørsel til hovedvej A12.
- Passage af Batterivej, Rekovej og Lavetvej skal ske vinkelret på vejene.

Tilsyn og vedligeholdelse

Tilsyn og vedligeholdelse påhviler kaserneelementet.

UMAK/Varde Kaserne fører kontrol og tilsyn med brugen af terrænet og de i terrænet etablerede faste uddannelsesfaciliteter.

- **Bestemmelser for brug af Varde Søndre Plantage**

Den del af Varde Søndre Plantage, der er beliggende nord for Natovej mellem A12 og jernbanelinien Esbjerg-Varde er til rådighed for enhedernes uddannelse jf. aftale med Varde Kommune. Arealet ejes af kommunen.

Restriktioner i anvendelsen:

- kørsel med bælte køretøjer i plantagen er forbudt.
- kørsel med hjulkøretøjer må kun ske på fast etablerede skovveje.
- Parceller med nyplantning og indhegnede parceller må ikke anvendes til øvelsesvirksomhed.
- Der må ikke fældes træer/skæres grene (sløringsmateriel) uden forudgående aftale med UMAK, der træffer aftale med skovfogeden.
- Depotområderne må ikke anvendes til øvelsesvirksomhed af nogen art.
- Minestrimmel og andre afmærkningsmidler, der anvendes i plantagen, skal fjernes straks efter øvelses afslutning.
- Der må ikke graves i området.
- Tobaksrygning og brug af åben ild i plantagen er forbudt i perioden fra 1. marts til 31. oktober samt i tørkeperioder den øvrige del af året.

5.3 Brugsmønster på Varde Øvelsesplads

Brugsmønsteret på Varde Øvelsesplads er ændret væsentligt fra januar 2003. Ændringen skyldes, at den i pkt. 4.1 nævnte sammenlægning af regimentet i Varde har ført flere soldater og flere enheder med bælte køretøjer til Varde Kaserne.

Uddannelsen af disse enheder medfører naturligt et større slid på øvelsespladsen end set tidligere, og muligheden for, efter en årrække, at afveksle mellem terrænområder til brug for bælte køretøjer bør holdes åben for at tilsikre en jævn fordeling af slid af det samlede hedeområde.

5.4 Beskrivelse af uddannelses- og øvelsesfaciliteter

Garnisonens øvelsesplads indeholder følgende uddannelses- og øvelsesfaciliteter:

Salon- og instruktionsskydebane

Salon- og instruktionsskydebanen er beliggende i område F1 (se kort). Banen kan anvendes til skydning med 5,6 mm salonpatron og 9 mm instruktionspatron M/95 fra fast standplads samt 12,7 mm salonpatron under kørsel.

14,5 mm instruktionsbane

14,5 mm instruktionsbanen er beliggende i område F1. Banen anvendes til træning af personel i ledelse af artilleriild. Banen består af en observationsbarak på standpladsen samt miniature mål i terrænet.

Håndgranat og øvelsessprængbane

Banen er etableret i område E (Granathøj). Banen består af kasteskærm, venteskærm (dækning) og målområde. Den kan anvendes til kast med øvelses- og skarp håndgranat samt øvelsessprængning med maksimum 200 g sprængstof pr. sprængning.

Afstandsbane

Afstandsbanen til brug for afstandsbedømmelse og skydeuddannelse er beliggende i område E, syd for Granathøj. Banen består af en standplads samt et "målområde" med mulighed for opsætning af op til 27 mål. Banen anvendes til afstandsbedømmelse.

Flyveplads og flyveområde for minidroner

I område E er etableret flyveplads for minidroner (AAN på grundkort, umiddelbart nordvest for håndgranatbane). I tilknytning til flyvepladsen er der defineret et flyveområde i hvilket der kan flyves i højder op til 100 m/300 ft. Flyvehøjden kan dog øges efter særlig aftale med Flyvesikringstjenesten i Esbjerg.

Kampstilling til brug for "gruppens kamp fra stilling"

Kampstillingen er placeret i den sydlige del af område E. (lige nord for krattet, litra j) Den anvendes til indøvelse af gruppens kamp fra stilling.

Flugtskydebane

I område E, syd for Granathøj, er der etableret en flugtskydebane. Skydebanen består af en barak samt standplads. Skydebanen anvendes primært af Varde Flugtskydningsforening.

Hundetræningsområder

Garnisonen har udlejet dele af øvelsespladsen til civile hundeførerforeninger og Dansk Politihundeforening, Ribe.

Varde Garnison råder over følgende uddannelsesfaciliteter som ikke er en del af Varde Øvelsesplads, men dog medtages i beskrivelsen:

Skydebaner

Skydebaneanlægget er beliggende i Varde Søndre Plantage vest for Varde Kaserne.

Anlægget består af:

- 200 m langdistanceskydebane med:
  - 10 skiver i dobbelthejs
  - 10 skiver i skiverejsere, infanterimål

- 30 m kortdistanceskydebane med:
  - Indtil 15 skiver i fast opstilling ved endevoldens fod. Er p.t. under udvidelse.
- 25 m pistolbane med:
  - 6 skiver i eldrevet automatisk duelanlæg.

Motionsstien

Motionsstien er beliggende i den sydvestligste del af Varde Søndre Plantage og ejes af Varde Kommune. Stien indeholder et antal forhindringer og anvendes primært til idræt. Stien er åben for civile.

Flotbringning/bjergningsområde

Til brug for køreuddannelse, herunder frigørelse af fastkørte køretøjer og lignende, er der etableret et flotbringnings-/bjergningsområde i den sydlige del af sektor B.

Observationstårn/observationspost

Til brug for uddannelse til international tjeneste er opstillet et mindre FN-observationstårn samt et kontrolpoststade med sandsække i sektor H, vest for grusgrav.

6 Forsvarets nuværende drift og pleje af terrænet

Vedligeholdelse af terrænet

Der foregår af og til hedepleje på terrænet i form af et beskæftigelsesprojekt, der køres af Varde Kommune.

Desuden foretager forsvaret vejvedligeholdelse samt oprensning af grøfter langs Batterivej. Pleje og drift af skovarealerne på Varde Øvelsesplads varetages af Forsvarets Bygningstjeneste med Hedeselskabet som entreprenør.

Jagt

Der foretages vildtpleje i form af såning af kløver i terrænets to vildtagre, henholdsvis i Ådal Plantage og ved grusgraven i sektor H.

Normalt afholdes tre årlige drivjagter for gæster og personale. Herudover afholdes pürschjagt om foråret (jagt på råbuk) samt en rævejagt med den lokale jagtforening i januar.

Oprydning

De brugende enheder står selv for oprydningen efter endt øvelse i terrænet (opsamling af minestrimler, afskudt ammunitionshylstre m.m.)

Vedrørende flugtskydningsbanen, der bruges af jagtforeningen, er denne ansvarlig for oprydningen.

7 Offentlighedens adgang

Offentligheden har adgang til at færdes på Varde Øvelsesterræn når terrænet ikke anvendes til militære aktiviteter.

Al offentlig færdsel skal foregå til fods eller på cykel. Færdsel til hest, med knallert eller øvrige motorkøretøjer er forbudt. Kun forsvarets eller Skov- og Naturstyrelsens køretøjer har normalt adgang til øvelsespladsen.

Dronningens Artilleriregiment forbeholder sig ret til midlertidige begrænsninger af adgangsretten, f.eks. i tilfælde af øvelser, udlån af terrænet til foreninger m.m.

Udover ovenstående generelle adgangsregler kan foreninger efter aftale med Dronningens Artilleriregiment få adgang til afholdelse af arrangementer i tidsrum, hvor der ikke foregår militære aktiviteter.

Af civile foreninger, der p.t. har faste tilladelser til at færdes i terrænet kan nævnes Danmarks Civile Hundeførerforening, Esbjerg Civile Hundeførerforening, Dansk Politihundeforening, Ribe. Endvidere har Varde og Omegns Jagtforening adgang til det af foreningen etablerede flugtskydningsanlæg på Varde Øvelsesplads samt mulighed for hundetræning og diverse arrangementer (jagtstier).

I forbindelse med drifts- og plejeplanen udarbejdes et ordensreglement, der placeres ved terrænets naturlige indfaldsveje. Se bilag 7.

Der opsættes et oversigtskort ved p-pladsen med korttekst, samt ”postkasse” med foldere.

8 Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger

8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer

I henhold til lovgivningen gælder der normalt de samme regler for beskyttelse af militære arealer som for alle andre arealer. Ved at området er udlagt som øvelsesterræn for forsvaret ligger der dog deri en accept af den militære brug af arealet, og dermed af at forsvaret skal have den fornødne frihed til gennemførelse af den nødvendige uddannelse af forsvarets personel og enheder.

Afvejningen i nærværende plejeplan mellem den militære benyttelse og naturbeskyttelses-hensyn på terrænet forventes derfor at foregå i et samarbejde mellem de statslige myndigheder (Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen) og de administrerende myndigheder ved amt og kommuner, således at administrationen af relevant lovgivning sker ud fra en samlet vurdering.

I det følgende er gennemgået de lovgivningsmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger, som har særlig relevans for Varde Øvelsesplads.

8.2 Status i regionplanen for Ribe Amt

Af regionplan 2012 fremgår det at de militære øvelser, der foregår på forsvarets arealer i Ribe Amt, udgør en vigtig del af forsvarets nødvendige og lovbundne uddannelser. De militære aktiviteter skal derfor kunne foregå uhindret, idet forsvaret dog fortsat vil tilrettelægge aktiviteterne under hensyntagen til omgivelserne.

Af regionplanens kap. 17.1 fremgår at der normalt ikke kan vedtages lokalplaner, der begrænser forsvarets aktivitetsmuligheder inden for dets skyde- og øvelsesarealer.

Af regionplanens kortbilag fremgår det at øvelsespladsen er udpeget som område, hvor skovtilplantning er uønsket og at der derfor normalt ikke kan plantes skov.

Desuden fremgår det at de militære øvelsesinteresser er udgangspunkt for arealanvendelsen, men også natur- og landskabsinteresserne er væsentlige og bør i størst muligt omfang tilgodeses.

8.3 Status i kommuneplan for Varde og Esbjerg kommuner

Om Varde Øvelsesplads er der ikke anført særlige beskrivelser i kommuneplanen for Varde Kommune 1998-2009. Øvelsespladsen er dog markeret som naturområde. Det fremgår at naturindholdet er væsentligt eller dominerende, og beskyttelsen af naturen er derfor udgangspunktet for brugen af arealerne i disse områder.

I Esbjerg Kommunes kommuneplan 2002-2014 (omfattende den del af øvelsespladsen, der ligger syd for Krat Sø og Barbara Bæk) ses bl.a. af hovedstrukturkortet at skovarealerne er anført som fredsskov og de åbne områder er anført som generelt beskyttet sø, mose m.v. (jf. Naturbeskyttelseslovens § 3).

Området (enkeltområde 010) er anført som naturområde. Af bestemmelserne vedr. naturområde fremgår at anvendelsen fastlægges med det sigte at beskytte, forbedre, genoprette eller tilvejebringe levesteder for vilde dyr og planter samt landskabelige, kulturhistoriske og undervisningsmæssige værdier. Der må ikke tillades etableret eller ændret anlæg, så de landskabelige værdier, der tilsigtes beskyttet, forringes.

Barbara Plantage er markeret som ”kildedefelt” (område med vandboringer). Inden for kildedefelterne må der ikke tillades forhold der kan indebære risiko for en øget belastning af grundvandet.

8.4 Planloven

Spørgsmålet om lokalplanligt

Ifølge Planlovens § 13, stk. 2 skal der udarbejdes en lokalplan før der gennemføres større udstykninger eller større bygge- og anlægsarbejder, herunder nedrivninger af bebyggelse, og i øvrigt når det er nødvendigt for at sikre kommuneplanens virkeliggørelse.

Afgørelsen af om der foreligger lokalplanligt i den konkrete situation træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering. I tvivlstilfælde bør kommunalbestyrelsen vælge at tilvejebringe en lokalplan.

Opførelse af en nærkampsby på et militært terræn i landzone er et eksempel på et anlæg, som normalt vil kræve udarbejdelse af en lokalplan.

Landzonetilladelse

Varde Øvelsesplads er beliggende i landzone.

I henhold til planlovens § 35 må der i landzone ikke uden tilladelse fra landzonemyndigheden (Varde og Esbjerg kommuner) foretages udstykning, opføres ny bebyggelse eller ske ændring i anvendelsen af bestående bebyggelse og ubebyggede arealer.

Afgørelsen af om zonetilladelse er påkrævet træffes af kommunen. På forsvarrets arealer vil etablering eller flytning af permanente, militære anlæg og opstilling af faste terrænpunkter normalt kræve zonelovstilladelse fra kommunen. Det er også kommunen, der træffer afgørelse om, hvorvidt der kræves zonelovstilladelse.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som ikke er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

8.5 Naturbeskyttelsesloven

Naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser omfatter bl.a. en række naturtyper, beskyttelseslinier for nogle markante landskabslementer, samt offentlighedens adgang.

Beskyttede naturtyper.

Naturbeskyttelseslovens § 3 og § 4 indeholder bestemmelser om en generel beskyttelsesordning for naturtyperne sø, mose, eng, overdrev, hede, strandenge og strandsumpe over en vis mindstestørrelse, samt jord- og stendiger. Ribe Amt kan dispensere fra bestemmelserne vedrørende beskyttede naturtyper.

I medfør af lovens §§ 5-6 er der udstedt bekendtgørelse nr. 572 af 26. juni 1992 om beskyttede naturtyper og sten- og jorddiger m.v. (naturtypebekendtgørelsen), der fastlægger den nærmere afgrænsning af de beskyttede naturtyper samt fastsætter de nærmere regler for amtsrådenes administration af ordningen.

I det følgende gives en kort beskrivelse af hvilke restriktioner, der gælder for de forskellige beskyttede naturtyper, der findes på Varde Øvelsesplads. Der henvises i øvrigt til siderne 20-53 i Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning om registrering af beskyttede naturtyper", fra 1993.

Plejepligt af beskyttede naturtyper og fortidsminder

Forsvaret har som en statslig arealforvaltende myndighed ansvaret for at træffe de foranstaltninger, som er nødvendige for at holde deres arealer i en rimelig stand. Dette indebærer, at den pågældende myndighed har ansvaret for, at de pågældende områder ikke varigt skifter karakter. Dette fremgår af "Vejledning om naturbeskyttelsesloven", udgivet af Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen 1993, afsnit 16.5 s. 157, som lyder:

"Efter lovens § 52, stk. 1, har amtskommuner og kommuner, som ejer ikke fredede arealer, der omfattes af bestemmelserne om beskyttede naturtyper og sten- og jorddiger i lovens § 3 og § 4, stk. 1 og om fortidsminder i §§ 12-13 pligt til at pleje disse. Denne pligt gælder dog ikke for vandløb og søer.

Plejepligten indebærer, at den pågældende myndighed har ansvaret for, at de pågældende områder ikke varigt skifter karakter. Dette opnås ved fra tid til anden at fjerne f.eks. selvsåede træer fra hede- eller engarealer.

Når staten ikke udtrykkeligt er nævnt, skyldes det, at det forudsættes, at de statslige arealforvaltende myndigheder løbende træffer de foranstaltninger, som er nødvendige for at holde deres arealer i en rimelig stand. Det bemærkes, at amtskommunerne i forbindelse med udøvelse af tilsynet i medfør af lovens § 73 kan gøre statslige arealforvaltende myndigheder opmærksom på eventuel manglende pleje."

Sø- og åbeskyttelseslinien

Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis arealet er over 100 m² (selvom søerne Barbara Sø og Krat Sø er skabt ved kunstig opdæmning regnes de i dag for naturlige med henvisning til søernes flora og fauna), eller af vandløb eller dele af vandløb der er udpegede som beskyttede efter loven. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb.

Søer, mindre end 100 m², er beskyttede, når de ligger i en af de beskyttede naturtyper, hvis samlede område er på 2500 m² og derover. Søen vil her være beskyttet som en integreret del af området. Derudover er søer under 100 m² beskyttede, når de indgår som en del af et beskyttet vandløb eller ligger inden for fredskov. I praksis betyder det at de små vandhuller på Varde Øvelsesplads er beskyttede efter naturbeskyttelsesloven samt naturligvis de større søer i tilknytning til bækken.

Bygge- og beskyttelseslinier.

For en række markante landskabselementer fastsætter naturbeskyttelseslovens §§ 15-19 bygge- og beskyttelseslinier. Det gælder strande, søer, åer, skove, fortidsminder og kirker. Dispensation fra bygge- og beskyttelseslinierne på terrænet gives af amtet.

Beskyttelseslinier i forbindelse med fortidsminder

Synlige eller tinglyste fortidsminder er fredet i medfør af naturbeskyttelseslovens § 12. Dette betyder, at der ikke må foretages ændringer i tilstanden af fortidsminderne. Der findes dog

ingen egentlige fortidsminder på Varde Øvelsesplads, hvorfor lovgivningen ikke beskrives nærmere.

Skovbyggelinien

Indenfor en afstand af 300 m fra skove er der normalt forbud mod at placere bebyggelse. Denne bestemmelse gælder dog ikke for nye anlæg til egentlige forsvarsformål, der placeres indenfor de naturlige rammer af bestående forsvarsanlæg.

Vejledning om administration af naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 på militærets arealer

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet nogle generelle retningslinier for administrationen af de generelle beskyttelsesbestemmelser i naturbeskyttelseslovens §§ 3-4, set i forhold til forsvarets anvendelse af øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner. Retningslinierne vedlægges som bilag 5.

Offentlighedens adgang til naturen

For militære områder reguleres færdslen igennem ”Lov om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder” (Lov nr. 336 af 6/6 1991) med tilhørende ”Bekendtgørelse om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder” (BEK nr. 64 af 30/01/2002). Særligt henledes opmærksomheden på bekendtgørelsens §1 stk. 2, hvoraf det fremgår at bestemmelser om offentlighedens adgang til det enkelte terræn skal fremgå af drifts- og plejeplanen. Se endvidere afsnit 8.9.

8.6 Museumsloven

Hvor synlige fortidsminder er fredede efter Naturbeskyttelsesloven, varetager *Museumsloven* den arkæologiske kulturarv (Lov nr. 473 af 7/6 2001). Den arkæologiske kulturarv omfatter spor af menneskelig virksomhed, der er efterladt fra tidligere tider, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave og gravpladser, flytbare genstande og monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt.

Findes der under jordarbejder fortidsminder, eller en for den pågældende lokalitet usædvanlig naturhistorisk naturgenstand, som er beskyttet efter museumsloven, skal arbejdet straks standses og fundet anmeldes til Rigsantikvaren, Kulturministeriet eller det nærmeste statslige eller statsanerkendte kulturhistoriske museum. Her besluttet snarest om arbejdet kan fortsætte, eller om det eventuelt skal indstilles, indtil der er foretaget en arkæologisk undersøgelse.

Det skal nævnes at bestemmelsen omkring nærmere undersøgelser af usædvanlige naturhistorisk naturgenstande forventes anvendt yderst sjældent.

Alle kendte arkæologiske fund er registreret i Nationalmuseets sogneregister med et sognebeskrivelsesnummer (“Sb.nr.”). Numrene er fortløbende indenfor de enkelte sogne. Fredede fortidsminder er udover ovennævnte nummer tillige forsynet med et fredningsnummer (“Fr.nr”) og registreret i Kulturarvsstyrelsen.

8.7 Vandløbsloven

Vandløbsloven omfatter alle vandløb, grøfter, kanaler, rørledninger og dræn samt søer, damme og andre lignende indvande.

Loven regulerer en række forhold vedrørende vandløb, heriblandt vandløbenes almindelige benyttelse, vedligeholdelse, restaurering og regulering samt anlæg af nye vandløb og etablering af udpumpningsanlæg, broer, opstemningsanlæg m.m.

Vandløb inddeles administrativt i offentlige og private vandløb. De offentlige vandløb er endvidere inddelt i amtsvandløb og kommunevandløb. Amtet er vandløbsmyndighed for amtsvandløb, mens kommunen er vandløbsmyndighed for kommune- og private vandløb.

For offentlige vandløb udarbejder vandløbsmyndigheden et regulativ, som indeholder bestemmelser om vandløbets skikkelse eller vandføringsevne, vedligeholdelse og restaureringsforanstaltninger samt øvrige forhold ved vandløbet.

For private vandløb kan der fastsættes bestemmelser om vandløbets vedligeholdelse.

Langs naturlige eller i regionplanen højt målsatte vandløb (såvel offentlige som private) og søer er der i medfør af et tillæg til Vandløbslovens §69 udlagt beskyttelsesbræmmer i en bredde på 2 meter. Indenfor bræmmen er der forbud mod dyrkning, jordbehandling m.v.

Herudover gælder en række generelle bestemmelser for alle vandløb, uanset om de er offentlige eller private. Udover bestemmelser vedrørende vedligeholdelse, sejlads m.v. gælder således bl.a. at vandløbsmyndigheden skal godkende følgende: Regulering af vandløbets skikkelse, herunder forløb, bredde, bundkote og skråningsanlæg; sænkning af vandstanden i eller tørlægning af søer; anlæg af nye vandløb; anlæg af broer, overkørsler eller lignende; anlæg eller ændring af opstemningsanlæg eller andre anlæg, der kan hindre vandets frie løb eller i øvrigt kan være til skade for vandløbet.

Vandløbsloven angiver en godkendelsesprocedure for ovennævnte ændringer.

For de mindre grøfter, der findes på Varde Øvelsesplads er det Varde Kommune, der er vandløbsmyndighed. For vandsystemerne ved Krat Sø og Barbara Sø er det Esbjerg Kommune.

8.8 Skovloven

Skove, der tilhører staten er som udgangspunkt, ifølge Skovloven, fredskovspligtige. Dette gælder også skovarealerne på Varde Øvelsesplads.

Fredskov betyder ikke at skoven er fredet i den forstand at der ikke må foretages indgreb, men at fredskovsområdet er et område, hvor der skal forblive skov d.v.s. at der i princippet skal etableres nye træer når de gamle træer fjernes. Fredskov skal tillige dyrkes efter principperne om god og flersidig skovdrift. Det vil bl.a. sige, at det skal tilstræbes at skovene dyrkes med henblik på både at forøge og forbedre træproduktionen og varetage landskabelige, kulturhistoriske, naturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn samt hensyn til friluftslivet.

Det fremgår endvidere af Skovloven, at ydre skovbryn af løvtræer og buske skal bevares, og at søer, vandløb, moser, heder m.m., der hører til fredskov, og som ikke er omfattet af Naturbeskyttelseslovens bestemmelser, - fordi de er mindre end de deri fastsatte størrelsesgrænser, ikke må dyrkes, afvandes, tilplantes eller på anden måde ændres.

På fredskovspligtigt areal må der ikke opføres bygninger, etableres anlæg eller gennemføres terrænændringer, medmindre det er nødvendigt for skovdriften. Evt. ansøgning om dispensation indgives til det lokale statsskovdistrikt. Varig udnyttelse af et fredskovspligtigt areal til andet end skovbrug kræver ophævelse af fredskovspligten.

I Skovlovens formålskapitel er fremhævet, at der i offentligt ejede skove skal lægges særlig vægt på landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn, samt hensyn til friluftslivet.

For Varde Øvelsesplads er det Oxbøl Statsskovdistrikt der er skovlovsmyndighed for skovområderne.

Selvgroet opvækst af bjergfyr, birk m.m. på hedefladerne er ikke omfattet af fredsskovpligt, men af Naturbeskyttelseslovens § 3. Fredskovspligtige områder er markeret på drift- og plejekortet, bilag 3.

8.9 Lov om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder

Af loven fremgår at Forsvarsministeren bemyndiges til at fastsætte regler om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder.

Af den opfølgende bekendtgørelse (BEK. nr. 64 af 30/1 2002) fremgår at offentlighedens adgang skal tilgodeses når hensynet til sikkerhed samt uddannelses- og øvelsesvirksomhed tillader dette.

Det betyder, at når der ikke foregår militær aktivitet på terrænerne (typisk weekender og lign.) vil terrænet normalt være åben for publikum efter de retningslinier, der fremgår af drifts- og plejeplanen og ordensreglementet, der er placeret ved indfaldsveje til terrænet. Visse skydeområder kan være permanent afspærret for publikum af hensyn til sikkerhed i form af fare for udetoneret, sprængfarlig ammunition i området. Dette er ikke tilfældet for Varde Øvelsesplads.

8.10 Vildtpleje

Vildtplejen på forsvarets arealer gennemføres efter Forsvarskommando-bestemmelse (FKOBST 610-1). Bestemmelserne følger de samme regler, som gælder for Skov- og Naturstyrelsens arealer. Heraf fremgår blandt andet:

I den udstrækning den militære brug gør det muligt, skal arealerne til enhver tid fremtræde som fristeder for den danske fauna. Vildtplejen skal derfor primært baseres på områdets egen naturlige balance.

Generelt gælder følgende vedrørende jagt:

Eventuelle vildtagre placeres uden for fredskov og beskyttede naturområder og i overensstemmelse med drifts- og plejeplanens bestemmelser.

Gødskning begrænses i overensstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens politik for landbrugsarealer til maksimalt 80 % af normal kvælstofnorm fastsat af Direktoratet for Fødevarer for de pågældende afgrøder.

Fældefangst må kun foregå af vildtarter, som er omfattet af Lov om Mark- og Vejfred, dvs. primært mink.

Der må ikke:

- gennemføres opdræt og udsætning til afskydning
- foregå fodring af andefugle i og ved vandhuller og vådområder.
- skydes fuglevildt på pladser, hvor der fodres i jagtsæsonen

- drives jagt på vandfugle (gæs, ænder, vadefugle (minus skovsneppe), blichøne og måger) på søer og i vådområde med åben vandflade på over 2 ha, da disse områder regnes for vigtige rasteplasser for vandfugle, og derfor skal sikres fred, eller
- drives jagt i udpegede Ramsar, EF-fuglebeskyttelses- og Habitatområder på arter, som områderne er udpegede med henblik på at beskytte.

FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER

9 Forsvarets fremtidige behov og ønsker

Dronningens Artilleriregiment har i forbindelse med udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan beskrevet fremtidige muligheder for udbygning af Varde Øvelsesplads.

Bane til styre og bremseøvelser

Til brug for omskoling til hjul- og bæltekøretøjer ønskes en bane til styre- og bremseøvelser etableret. Placering på ”Skydebanevej”.

Observationssteder og kontrolposter

Til brug for uddannelse af personel i forbindelse med FN-, NATO- og CSCE-uddannelse ønsker forsvaret at etablere op til 2 faste observationssteder og kontrolposter, bestående af skyttehuller og overdækning på ca. 16 m². Posterne opbygges af sandsække. Endelig placering er ikke fastlagt.

Observationstårne

Der planlægges etableret to luftmeldetårne til brug for sikkerhedspersonel i forbindelse med skydning på 14,5 banen og anvendelse af håndgranatbanen. Tårnene ventes, at være i stil med Flyverhjemmeværnets luftmeldetårne. Forventelig placering er angivet på drift- og plejekortet bilag 3.

Udvidelse af kortdistance skydebane

30 m kortdistancebanen på skydebaneanlægget i Varde Søndre Plantage planlægges udvidet til 200 m bane. Placering af skydebaneudvidelsen er anført på drifts- og plejekortet.

Kratholme i det åbne terræn

Til brug ved militære øvelsesaktiviteter har forsvaret behov for spredte bevoksninger på hedefloden. I forbindelse med naturplejen ønsker forsvaret derfor at bevare et antal krat.

9.1 Skovområderne på Varde Øvelsesplads

Forestående driftstiltag i skovområdet:

Afdeling 1

Litra b; Bjergfyrbevoksningerne langs hegn 1 og 2 ryddes.

Ådal Plantage

Litra c: En blanding af eg, sitkagran og skovfyr med lærk som amme-træ (d.v.s. hurtigt voksende hjælpetræ, der i de første år beskytter de øvrige, blivende træarter). Ammetræerne samt sitka forventes fjernet ved flishugning ca. 2012.

Litra d, sitkabevoksning; Inden for 15 års perioden vil der blive foretaget rækkehugst (tyndingshugst) til flis.

Litra e; I nordlige del af litraen fritstilles den spredte indblanding af eg snarest ved at skove sitka. Resten af litraen vil fortsat være sitka.

I bevoksningen ønskes foretaget en rækkehugst af sitka – hver 5. række.

Afdeling 2

Barbara Plantage

Litra d; Skovfyr i god vækst. Bevoksningen forventes tyndet 2 gange i 15 års perioden. Den sydvestlige del, der er meget vandlidende, ønskes udlagt som urørt skov.

Litra e, bestående af ung sitkagran; Der forventes tyndning 2 gange i 15 års perioden.

Litra f. Området er tilplantet med eg i varierende alder, desuden indblanding af lærk, skovfyr og bøg. Der hugges primært med henblik på at bevare eg og bøg. Nåletræerne bevares som holmevis indblanding. Hovedparten af lærkene forventes flishugget i 2008.

Litra j. (Eg 2002) En del af arealet er ultimo 2002 ryddet for nåletræ således at den eksisterende indblanding af løvtræ (primært eg) er bevaret og der er efterfølgende foretaget en supplerende beplantning af diverse løvtræarter med eg som hovedtræart. For resten af arealet vil en tilsvarende oprydning og gentilplantning blive gennemført ultimo 2003.

Forbedring af bivuakområde

Dronningens Artilleriregiment ønsker at forbedre bivuakområdet i sektorområde C og D. (Afdeling 1, Ådal Plantage). Den eksisterende granplantage (sitka) ønskes opstammet i ca. 1½ m højde.

I Barbara Plantage, afdeling 2, litra e, ønskes opstamning af bevoksningen fra den omkransende vej og 3-4 meter ind i beplantningen.

Konvertering af bjergfyrhegn langs Natovej – samt udvidelse af skovzonen

Den nuværende bevoksning langs Natovej består af bjergfyr og contortafyr med selvsået eg og birk. Dronningens Artilleriregiment ønsker at konvertere bevoksningen til et mere stabilt skovdække. Den vestlige del, ned til 14,5 m huset, ønskes konverteret til en beplantning med eg og skovfyr som holmvis indblanding, endvidere indblandes diverse hjemmehørende buskarter. Den eksisterende indblanding af eg og andet løvtræ bevares i det omfang det er muligt.

Af hensyn til områdets anvendelse til uddannelse ønsker forsvaret at udvide bredden af det nuværende hegn til en bredde på ca. 140 meter. I beplantningen efterlades 5 arealer af ca. 50 m (fra Natovej ind i terræn) gange 100 m utilplantet. Endvidere vil der langs bevoksningens sydkant blive holdt felter af 10*10 m. fri for beplantning. Arealet mellem 14,5 m huset og hovedvej A12 vil forblive bevokset med bjergfyr.

9.2 Nuværende og fremtidige brugere

Varde Øvelsesplads anvendes ved Varde Garnisons hjemmehørende enheder (p.t. 2 feltartillerienheder og 2 luftværnsmisilafdelinger), Hærens Artilleriskoles uddannelsesafdeling samt specielle kurser der oprettes for kortere eller længere perioder.

Derudover anvendes øvelsespladsen af hjemmeværns- og politienheder samt civile foreninger.

9.3 Fremtidig brug af eksisterende faciliteter

Antal skydedage på Varde Øvelsesplads forventes at være uændret, men intensiteten på skydedagene forventes øget som følge af et øget antal værnepligtige.

For at opnå optimal udnyttelse af øvelsespladsen i sammenhæng med en forbedring af forholdene for Varde og Omegns Jagtforening (flugtskydningsafdeling) ønskes foreningens klubhus og baneinstallationen flyttet til området langs med NATO-vej. Ved denne flytning vil nedslagsområdet for hagl stort set være det samme som nu.

10 Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse og forbedring af naturværdier

10.1 Overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

Varde Øvelsesplads er et smukt hedelandskab med mange naturtyper, der danner baggrund for et varieret dyre- og planteliv, heraf flere, på landsplan, fåtallige arter. Skov- og Naturstyrelsen ønsker derfor at fastholde og optimere Varde Øvelsesplads som et værdifuldt levested for de sårbare arter og de naturtyper, der generelt er truet i Danmark.

Det vigtigste mål i drifts- og plejeplanen vil være at hindre at heden lukkes i krat.

10.2 Pleje af heden

Heden er en naturtype, der i Danmark har været stærkt på retur som følge af opdyrkning og kultivering. Da de militære terræner i et betragteligt omfang har været beskyttet mod denne udvikling, anslås det at ca. 10 % af de danske heder nu findes på forsvarrets arealer til trods for, at de militære terræner udgør under 1 % af landets areal. I dag er hederne via lovgivningen beskyttet mod opdyrkning og tilplantning, men hederne er fortsat truet mod den naturlige udvikling: tilgroning i trævegetation!

Såfremt heden lukkes i krat fjernes livsgrundlaget for de særlige dyre- og plantearter, der er tilknyttet den åbne hede. Netop af denne grund vil Skov- og Naturstyrelsen anbefale at der foretages hedepleje på Varde Øvelsesplads.

I princippet bør hele hedearealet med 5-6 års mellemrum ryddes for opvækst af birk og bjergfyr-krat, evt. ved at fordele plejeindsatsen som rotation mellem terrænets nuværende sektorinddelinger, således at der hvert år foretages pleje i en sektor.

Det nedskovede trævækst bør så vidt muligt fjernes fra hedebladen, idet nedbrydningen af træet vil frigive næringsstoffer til heden, der vil kunne anvendes af invaderende græsarter, der i værste fald medvirker til at fortrænge hedelyngen og andre hedeplanter. Den særlige hedevegetation er netop tilpasset den sandede og næringsfattige jord, hvor den kan klare sig i konkurrence med andre arter.

Hedelyngen har desuden behov for vedligeholdelsespleje og den bør om muligt slås eller afbrændes når den opnår en højde på 25-30 cm og et åbent, busket udseende. Lyngen kan med fordel slås eller afbrændes med en cyklus på ca. 10 år – og gerne i lav højde f.eks. med slagleklipper.

Selv slåning af få striber eller mosaikker henover hede med gammel lyng har stor betydning for lyngens muligheder for foryngelse.

Den plejemetode, der normalt giver det bedste resultat er afbrænding. Afbrænding foregår typisk i marts når vind- og vejrforholdene er gunstige. Af hensyn til dyreliv bør afbrændingen foretages som mindre spredte partier på heden.

Da ressourcerne til plejetiltagene er begrænsede vil Skov- og Naturstyrelsen anbefale at plejeindsatsen særligt prioriteres på de hedeblader, der er skraveret på drifts- og plejekortet.

10.3 Pleje af hedemoserne

Hedemoserne indeholder en spændende flora bl.a. den ”kødædende” plante Soldug, Rosmarinlyng og Tranebær. Hedemosens flora stiller krav til en stor lystilgang og netop derfor er

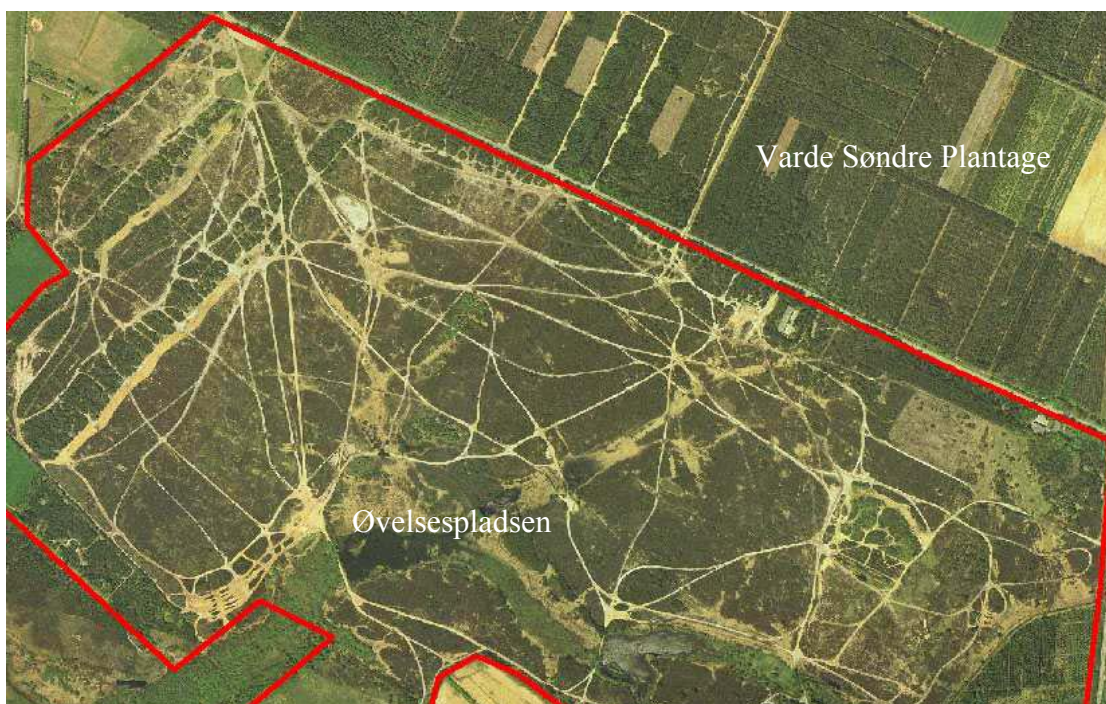
den øgede tilgroning med træer, især pil og birk, et problem. For at bevare hedemoserne bør trævæksten fjernes.

Indsatsen bør prioriteres omkring mosearealerne mellem Krat Sø og Barbara Sø, men arealerne umiddelbart nord for Krat Sø, mellem Krat Sø og Oversø samt mellem Rekovej og Barbara Sø er også væsentlige, hvorfor Skov- og Naturstyrelsen vil anbefale at der også foretages pleje her.

Mosearealet vest for Krat Sø er så lukket og tilgroet i krat, at det anbefales at lade dette areal urørt, idet en indsats her nærmest er uoverkommelig.

10.4 Etablering af plan over faste veje og spor

Af luftfoto over øvelsespladsen fremgår de mange veje og spor, der gennemskærer heden – fortrinsvis bæltepor. Ved den meget intensive brug og tendens til at udvide eksisterende spor ødelægges vegetationen og sandfladen blotlægges med risiko for sandflugt og erosion til følge. Ved kortlægning af øvelsespladsen har Skov- og Naturstyrelsen indtegnet øvelsespladsens største og mest anvendte kørespor, se kortbilag. Skov- og Naturstyrelsen har forståelse for at der kan opstå øvelsessituationer, hvor der er behov for taktisk kørsel uden for eksisterende spor-net, men vil anbefale, at daglig kørsel i terrænet reduceres til de veje og spor, der fremgår af kortbilagene. En plan for vej og spor-nettet er vigtig, ikke mindst nu, hvor Dronningens Artilleriregiment står over for at få tilført endnu flere værnepligtige. Af nedenstående foto fremgår de mange kørespor på Varde Øvelsesplads i 1999.

Luftfoto over Varde Øvelsesplads 1999. Øvelsespladsen er markeret med rød streg. Af foto fremgår de mange kørespor, der gennemskærer heden. Foto: Kampsax Geoplan.

10.5 Skovbevoksninger

Skovområderne på Varde Øvelsesplads ligger på en lokalitet, hvor det er svært at dyrke skov med økonomisk gevinst. Generelt for Forsvarsministeriets skove bør gælde, at især på magre, mindre egnede skovdyrkningslokaliteter bør vedproduktionen nedprioriteres til fordel for et vedvarende skovdække med større naturindhold.

Sporene fra december-stormen i 1999 har sat sit tydelige præg på Varde Søndre Plantage, op til øvelsespladsen, hvor større områder med rødgran og sitkagran væltede. Efterfølgende vil der opstå problemer med de randbevoksninger, der i dag agerer yderkant, idet denne position er sket over en nat og ikke ved langsom tilvækning. Resultatet vil typisk være kantzoner med røde, døende graner. For at mindske risikoen for en tilsvarende situation i fremtiden bør nyanlæg etableres som blandingskulturer med stabile, hjemmehørende træarter som f.eks. eg og skovfyr omkranset af skovbryn med f.eks. vild æble, tjørn, eg, hylde og hassel.

De fremtidige tilstandskrav til skovarealerne på Varde Øvelsesplads bør derfor være:

- At skovene tilvejebringer varierede muligheder for øvelsessituationer såsom taktisk fremrykning, eftersøgning/rydning, patruljeuddannelse, sløring m.m. Det stiller krav til et varieret skovbillede – gerne med blandede, uensaldrende bevoksninger.
- At skovene søges opbygget som vedvarende skov med vægt på hjemmehørende, stabile og sunde træarter, der er tilpasset lokaliteten. Udgifter til skovdriften kan herved på lang sigt forventes reduceret da der ikke foretages renafdrifter og dermed omkostningskrævende nyplantninger, hvor skovbilledet skal genopbygges forfra. I tilgift hertil kommer at brug af pesticider kan undgås da evt. behov herfor netop er i nyplantningsfasen.
- At der bør ske en styrkelse af biodiversiteten i forsvars skove. Ved især at satse på hjemmehørende, lokale træer – med hovedvægt på løv, øges samtidig grundlaget for øget biodiversitet, idet en større fauna er knyttet til de hjemlige træarter. Ved brug af lokalt, hjemmehørende træarter er risikoen for ustabilitet og sygdom mindsket betragteligt. Af samme grund kan svækkede og døende træer efterlades i skoven med minimal risiko for sygdomsspredning til fordel for hulrugende fuglearter, flagermus, insekter og svampe. Modsat forholder det sig ved traditionelle, produktionsorienterede nåletræarter som f.eks. sitkagran og rødgran. Her kan svækkede træer, f.eks. som følge af tørke, vindpåvirkning m.m. blive udsat for insektangreb (typograf, micans m.fl.), der kan opformeres i en sådan grad at også sunde graner kan angribes. Af samme grund vælger man ofte at fjerne syge og døende træer for netop at undgå disse ”billereder” og der gives derfor sjældent plads til døende og døde træer. Monokulturer af ensaldrende rødgran og sitka er derfor uegnede i en naturnær sammenhæng.

Den langsigtede handlingsplan for skoven (med en tidshorisont, der rækker ud over drifts- og plejeplanen) bør frigøres fra den traditionelle skovdyrkning. Allerede nu kan der i de unge, eksisterende sitkakulturer i Barbara og Ådal plantager foretages hugst af lyslommer, der dels kan fungere i militær uddannelsessammenhæng og dels skabe større variation og biodiversitet i de ensartede monokulturer. For at sikre stabilitet er det vigtigt at indgreb som disse sker mens beplantningen er ung, således at træerne kan tilpasse sig rollen som kant-træer, der altid er mere udsatte for vind og vejr end træer, der står inde i bevoksningen.

10.6 Jorddepoter og voldanlæg

I sektor A (nord) ses rester af et mindre depot med jord og grenaffald. Depotet bruges tilsyneladende ikke mere. Af vegetationen fremgår at der er tilført mere næringsrig jord end den omgivende, sandede hedejord. Her vokser bl.a. jordbær, pinselilje m.m. Tilførsel af havejord

eller lignende til et hedeareal er uheldigt da det giver en helt anden vegetationstype på heden – og desuden er i strid med naturbeskyttelseslovens bestemmelser.

Langs den nordlige del af Hegn 1's vestkant er etableret et voldanlæg af overskudsjord. Skov- og Naturstyrelsen vil anbefale at voldanlægget fjernes i løbet af planperioden. Noget af jorden kan evt. anvendes som fyld i dybe bæltepor (afhængig af jordtype).

10.7 Offentlighedens adgang

Som følge af Forsvarsministeriets bekendtgørelse vedr. færdsel på militære områder (se kap. 8.9) er der adgang for publikum på de militære områder, hvor sikkerheden tillader det, herunder Varde Øvelsesplads, der dog allerede inden bekendtgørelsen trådte i kraft havde åbnet terrænet op for publikum.

Skov- og Naturstyrelsen finder det vigtigt, at offentligheden får mulighed for at opleve naturen og at publikum også fremover sikres muligheder for naturoplevelser.

Evt. civil kørsel med firehjulstrækkere (Landrover-klubber o.lign.) bør dog ikke ske på hedeflader, men kun i eksisterende bæltepor af hensyn til vegetationen.

Skov- og Naturstyrelsen kan anbefale at der også gives adgang for cyklister på eksisterende vejnet samt at ryttere, gennem aftale, kan få adgang til dele af terrænet.

Ved alle naturlige indfaldsveje bør der opstilles skilttestander med kort over øvelsespladsen og en kort beskrivelse af øvelsespladsens militære brug og naturindhold.

11 Ønsker fra eksterne bidragydere

I efteråret 2001 orienterede Varde Kaserne og Skov- og Naturstyrelsen eksterne bidragydere, bestående af Ribe Amt, Varde Kommune, Friluftsrådet, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Jægerforbund og Dansk Botanisk Forening om, at en drifts- og plejeplanlægning for Varde Øvelsesplads var igangsat. Der blev i den forbindelse indkaldt eventuelle bidrag fra de pågældende myndigheder og organisationer til planlægningen.

Om formålet med drifts- og plejeplanlægningen fremgår, at:

“Planen skal fastlægge retningslinierne for benyttelse, drift og pleje af terrænerne, således at der opnås en tilfredsstillende opfyldelse af forsvarets behov for overvågnings- og øvelsesmæssige aktiviteter samtidig med at de naturbeskyttelsesmæssige, rekreative og kulturhistoriske interesser tilgodeses.

Drifts- og plejeplanlægning vil omfatte udarbejdelse af kort, registrering af naturtyper og flora- og faunamæssige forhold, fastlæggelse af plejebestand samt en afvejning af benyttelses- og beskyttelseshensyn.

Bidrag

Det er et vigtigt formål med planlægningen at tilvejebringe al relevant information om terrænerne og sikre, at de til områderne knyttede interesser kan indgå i afvejningerne. Materiale, som bør indgå i den kommende driftsplanlægning og ønsker til den kommende arealdrift, ønskes derfor oplyst.”

Endvidere fremgik, at

“Skov- og Naturstyrelsen er opmærksom på, at amtet og kommunen ikke kan give en generel godkendelse af en kommende drifts- og plejeplan for området, men at der skal søges om tilladelse til de af planens tiltag der vurderes at kræve en sådan. Skov- og Naturstyrelsen håber dog, at amtet og kommunen vil involvere sig i og acceptere afvejningen mellem de forskellige interesser i forbindelse med drifts- og plejeplanlægningen. Efter styrelsens opfattelse bør det herefter være således, at forsvaret som bruger af planen kan have en berettiget forventning om, at amtet og kommunen vil administrere relevant lovgivning med udgangspunkt i drifts- og plejeplanen. Der tænkes her navnlig på Lov om Planlægning, Naturbeskyttelsesloven og Vandløbsloven. Tiltag som der i forbindelse med udarbejdelse af planen har været enighed om, og som kræver tilladelse, bør der således umiddelbart kunne meddeles tilladelse til. Dette er en af baggrundene for i det hele taget at iværksætte en planlægning af denne type.”

Det blev endvidere meddelt, at Skov- og Naturstyrelsen, efter modtagelse af materiale og gennemførelse af egen kortlægning og registrering af arealet, ville udarbejde et forslag til drifts- og plejeplan. Dette planforslag er efterfølgende tilsendt bidragyderne til kommentering.

Ved rundvisningen på terrænet d. 29. november 2001 var der deltagelse af Ribe Amt, Friluftsrådet og Danmarks Jægerforbund ved den lokale jagtforening.

11.1 Bidrag fra Ribe Amt

På baggrund af besigtigelsen af Varde Øvelsesterræn samt gennemgang af amtets data for området har Ribe Amts Naturforvaltningskontor en række bemærkninger og ønsker til en kommende drifts- og plejeplan for øvelsesterrænet. Ribe Amts bidrag er delt op i en generel del, og en del med specifikke kommentarer eller ønsker til de enkelte sektorer, jf. terrænkortet, kortbilag 2.

Generelle bemærkninger og ønsker:

Øvelsesterrænet rummer en række yderst værdifulde hede- og mosearealer. Der forekommer en del sjældne og sårbare plantearter på disse arealer. Imidlertid er invasion af Blåtop ligesom på en del andre heder et problem. På steder hvor den eksisterende dværgbuskevegetation (f.eks. revling) ødelægges, kan blåtoppen nemmere etablere sig. Kørsel eller andre aktiviteter der ødelægger dværgbuskevegetationen kan på grund af dette være med til at forandre konkurrenceforholdet mellem dværgbuske og græsser til fordel for sidstnævnte.

Ribe Amt vil derfor anmode om, at der henstilles til forsvaret at kørsel uden for eksisterende veje og stier begrænses mest muligt.

Hedefladerne i området er noget forskellige. På en del af dem er dværgbuskevegetationen sund, og det fremgik under besigtigelsen, at disse arealer er blevet plejet indenfor de sidste 10 år. På nogle arealer er hedelyngen helt eller delvist død efter angreb af Lyngens Bladbille.

Der er på dele af området en del opvækst af bjergfyr. Det blev nævnt ved besigtigelsen at forsvaret har brug for tilstedeværelsen af bjergfyr til visse typer øvelser. Ribe Amt respekterer naturligvis, at forsvaret skal kunne gennemføre de nødvendige aktiviteter på øvelsesterrænet. Samtidig er begyndende tilgroning af hedeflader naturligvis i konflikt med ønsket om at opretholde disse beskyttede naturtyper som sådanne. Ribe Amt vil derfor henstille til, at forsvaret fjerner opvækst af træer og buske fra hede- og moseområder, i det omfang det på rimelig vis er foreneligt med forsvarets brug af arealet.

Varde Kaserne har allerede fældet bjergfyr på en del arealer. Det er meget positivt, at tilgroningen af heden imødegås på denne måde. Imidlertid har det en del steder på grund af ressource- eller personalemangel ikke været muligt at fjerne de fældede bjergfyr fra hedeflader. Dette vil resultere i en øget næringsstofftilførsel til heden. En sådan næringsstofftilførsel er problematisk, da heden netop er en naturligt næringsfattig naturtype. En række af de sjældne eller sårbare og karakteristiske plantearter vil således på sigt være i fare for at forsvinde ved en øget næringsstofftilførsel. Det drejer sig bl.a. om Guldblomme, Håret Visse, Børstesiv og Hedelyng m.v.

Ribe Amt finder det derfor ønskeligt, at ressourcer til bortskaffelse af fældede træer og buske fra øvelsesterrænet opprioriteres/tilvejebringes.

Den hidtidige slåning og afbrænding af heden ser ud til at have en gunstig effekt på hedens vegetation. En fortsættelse af denne plejekadence vil derfor være ønskelig. Ribe Amt skal for en god ordens skyld anmode om at Varde Kaserne gøres opmærksom på, at større plejetiltag, der ikke er en fortsættelse af den hidtidige drift, kræver en forudgående dispensation fra amtet.

Bemærkninger og ønsker til de enkelte sektorer (kortbilag 2):

Sektor A: I denne sektor er der fri kørsel, gravning og mulighed for deponering af jord. Amtet finder det hensigtsmæssigt, at de voldsomme aktiviteter vidtgående er samlet i én sektor, da dette giver mulighed for i større grad at friholde de andre sektorer for sådanne aktiviteter. Dette giver ikke mulighed for at tage vare på de naturværdier, der måtte være i denne sektor, men værdien af at kunne friholde andre dele af heden for disse aktiviteter vurderes at være stor.

Sektor B: I sektor B er alle aktiviteter ligeledes tilladt. På luftfoto ses det imidlertid, at denne sektor har en række temmelig ubrudte hedeblader. Amtet vil derfor henstille til, at disse hedeblader så vidt muligt skånes for påvirkninger, der kan ødelægge vegetationen, dvs. kørsel, graveaktiviteter og deponering af materialer.

Sektor E: I denne sektor er alle aktiviteter ligeledes tilladt. Der er en række kørespor og slidspor. Amtet vil i lighed med kommentaren til sektor B henstille til, at de eksisterende hedeblader så vidt muligt skånes for påvirkninger, der kan ødelægge vegetationen.

Sektor F1: Denne sektor rummer værdifulde hedeområder. Kørsel udenfor eksisterende spor er forbudt, hvilket er gunstigt. Naturmæssigt skal amtet henstille til, at området så vidt muligt lades urørt, herunder, at vandstanden i moseområdet ikke sænkes.

Sektor F2: Denne sektor rummer både værdifulde hede- og moseområder. Gravning og kørsel udenfor eksisterende spor er forbudt, hvilket er gunstigt. I det fine langstrakte mosestrøg mellem Krat Sø og Barbara Sø er der nogen opvækst af bjergfyr, og i randen begyndende opvækst af birk. Som drøftet under besigtigelsen med Varde Kasernes repræsentanter vil det være meget ønskeligt at få fjernet de bjergfyr, der invaderer de åbne moseflader. Derudover er det vigtigt at få fjernet den begyndende opvækst af birk (bl.a. set ved vestsiden af vejen, der går vest om Barbara Sø), da birk kan give alvorlige problemer med tilgroning i moseområder. Ellers vil det være godt at lade dette område urørt, da det har en værdifuld og sårbar vegetation. Vandstandssænkning bør undgås, da der er en fin fugtigbundsvegetation i området. En lille vandstandshævning vil være ok (have positiv effekt på flora).

Sektor H: I denne sektor er alle aktiviteter tilladt. Der er en række kørespor og slidspor. Amtet vil i lighed med kommentaren til sektor B og E henstille til, at de eksisterende hedeblader så vidt muligt skånes for påvirkninger, der kan ødelægge vegetationen.

11.2 Bidrag fra Friluftsrådet

Overordnet ønsker Friluftsrådet at udtrykke glæde over udarbejdelsen af drifts- og plejeplaner for de militære øvelsesområder, da de i mange tilfælde rummer landskabelige værdier. Samtidig er det vigtigt, at denne planlægning omhandler offentlighedens muligheder for at benytte arealerne under hensyntagen til de militære aktiviteter. Forskellige former for ”hårde friluftsk aktiviteter” (motorsport, mountainbike-cykling eller orienteringsløb), vil således med fordel kunne benytte de militære arealer, da der her i forvejen er lignende aktiviteter.

Øvelsesterrænet generelt

Varde Øvelsesterræn rummer med sin beliggenhed umiddelbart uden for Varde by store rekreative muligheder både for det organiserede og det uorganiserede friluftsliv. Samtidig har området med sin størrelse og beliggenhed store landskabelige værdier p.g.a. de større sammenhængende hedearaler og den flora og fauna, som denne naturform medfører. Tilstedeværelse af søer og tilknyttede vådområder gør samtidig, at Varde Øvelsesterræn rummer mange sjældne fugle- og plantearter. Endeligt indeholder det militære øvelsesterræn spor efter den tidligere landbrugsmæssige udnyttelse af heden, som er med til at give området en interessant kulturhistorie. Mange forskellige brugergrupper, vil derfor have fordel af og interesse i at benytte arealet.

Det blev på rundvisningen oplyst, at Dronningens Artilleriregiment i fremtiden skal uddanne langt mere militært personel end hidtil. Derfor bliver den fremtidige brug af området betydeligt mere intensiv, og netop i den forbindelse mener Friluftsrådet, at det er vigtigt at få fastslået den organiserede og uorganiserede brug af arealet de kommende 15 år.

Offentlighedens adgang generelt

Offentlighedens adgang til Varde Øvelsesterræn er på nuværende tidspunkt muligt uden for den militære øvelsestid til fods på alle stier i området. Dette ønsker Friluftsrådet at udtrykke stor tilfredshed med, da Rådet mener, at dette falder i god tråd med forsvarets igangværende politik. Under henvisning til følgebrevet til det udsendte udkast til bekendtgørelser i medfør af lov om ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære arealer ønsker Friluftsrådet at gøre opmærksom på, at Forsvarsministeriet ”..fremhæver, at hensigten med loven og de dertil hørende bekendtgørelser ikke er at indskrænke offentlighedens adgang til forsvarets arealer eller i øvrigt at skærpe retstilstanden, tværtimod.”

På trods af Friluftsrådets tilfredshed med de generelt fine adgangsmuligheder til øvelsesterrænet, mener Rådet, at denne adgang med fordel kan udvides, så den også omfatter adgang til hest og på cykel. Militærets bæltekøretøjer pløjer med jævne mellemrum spor gennem heden, og her vil ryttere og folk på mountainbike have mulighed for at færdes uden at forværre slidet på terrænet.

På rundvisningen blev det oplyst, at søerne i området var særdeles fiskbare. I denne forbindelse ønsker Friluftsrådet, at det bliver muligt, at folk der ikke har tilknytning til kasernen har mulighed for at opnå tilladelse til fiskeri i området. På denne måde kan forsvaret kontrollere antal af fiskere i området og derved undgå overfiskeri. Endeligt ønsker Rådet, at det bliver muligt at opnå tilladelse til at benytte terrænet til at løbe orienteringsløb, køre med civile terrængående køretøjer (som f.eks. Land-Rover), hundetræning o.lign.

Ønsker til den fremtidige pleje

På grund af den kommende øgede militære aktivitet i området, mener Friluftsrådet, at det er vigtigt, at der træffes foranstaltninger, så dette område ikke bliver ødelagt af slid fra f.eks. kørsel med bæltekøretøjer. Derfor tilråder Rådet, at der nøje overvejes, hvilke dele af terrænet der bl.a. skal bruges til kørsel med bæltekøretøjer.

Under rundvisningen i terrænet blev det ligeledes oplyst, at heden mange steder er ved at blive invaderet af bjergfyr. Friluftsrådet ønsker, at hedearealerne i så høj grad som muligt friholdes for trævegetation. Rådet foreslår derfor en pleje ved trærødning, slåning, afbrænding eller lignende for at fjerne bjergfyren og lignende træ- og buskarter.

Formidling

Friluftsrådet finder det relevant at foreslå, at Dronningens Artilleriregiment aktivt udmelder en publikumspolitik med retningslinier for den offentlige adgang til arealet. Samtidig foreslår Rådet, at der i området afsættes afmærkning til hjælp for færdselen og tavler med oplysninger om gældende adgangs begrænsninger og –muligheder ved adgangsvejene til området.

Endvidere vil Friluftsrådet opfordre til, at der i lokalaviser og på Dronningens Artilleriregiments egen hjemmeside informeres om øvelsesaktiviteter i terrænet, så befolkningen har mulighed for at få at vide, hvornår der åbent for færdsel i området.

Samtidig foreslår Friluftsrådet, at der udarbejdes en lille folder á la Skov- og Naturstyrelsens vandretursfoldere, der fortæller om dette smukke naturområde, dets flora og fauna, landskabstyper, historie og geologi.

Både i en folder, på hjemmesiden og i lokalaviserne vil der samtidig være mulighed for at beskrive reglerne for færdsel for såvel organiserede som uorganiserede brugere i øvelsesområdet.

Samarbejde med brugergrupper

Dansk-Land-Rover Klub har tidligere benyttet spor og bakker i området til afholdelse af arrangementer. Denne mulighed ønsker de fortsat forbliver åben. Deres interesse ligger i de allerede etablerede spor specielt områder med bakker, skråninger eller slugter. Da denne benyttelse begrænser sig til 3-5 dage, er der ikke tale om det store slid.

Slutteligt håber Friluftsrådet, at nuværende brugere af området også i fremtiden har mulighed for at benytte arealet til deres aktiviteter, samt at dette samarbejde muligvis udvides til flere brugergrupper. En fortsat god dialog med de lokale foreninger kan være med til at afdække og afhjælpe eventuelle brugerkonflikter.

Der er ikke kommet bidrag fra øvrige myndigheder eller organisationer.

12 Vurdering og afvejning af terrænets fremtidige benyttelse

De forskellige ønsker og forslag til den fremtidige benyttelse og beskyttelse af øvelsespladsen (kap. 9-11) blev drøftet på et møde, afholdt på Varde Kaserne den 2. december 2002.

Det skal fremhæves at flere af tiltagene kræver godkendelse fra relevante myndigheder jf. kap. 8, inden de kan iværksættes.

En forudsætning ved vurderingen har været at området er udlagt som uddannelsesområde for forsvaret og forsat skal kunne anvendes som sådan.

12.1 Ønsker fra forsvaret

Forsvarets ønske om at opstamme sitkabevoksningen i Ådal Plantage i ca. 1½ m højde for derved bedre at kunne udnytte området til bivuakområde er ikke i uoverenstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens ønsker, der derfor ikke har indvendinger. Det anbefales dog ikke at lave opridsninger i bevoksningens kantzone af hensyn til træk i skovbunden (af hensyn til træerne og skovklima).

Skov- og Naturstyrelsen har derudover ingen bemærkninger til de forestående tynningshugster, som beskrevet i 9.1.

Forsvarets ønske om at konvertere bjergfyr- og contortafyrhegnet langs Natovej til en mere stabil og varieret beplantning med eg og skovfyr kan tilsluttes af Skov- og Naturstyrelsen (såfremt det nuværende hegn, eller dele deraf, ikke er registreret af amtet som beskyttet natur).

Derimod kan styrelsen ikke støtte en udvidelse af hegnets bredde ved beplantning ud over hedebladen da dette vil være i strid med Naturbeskyttelsesloven. Styrelsen gør samtidig opmærksom på at amtet, i regionplanen, har udpeget området som ”uønsket for skovrejsning”. Amtet er myndighed på området og Skov- og Naturstyrelsen vil anbefale, at regimentet tager kontakt til amtet for en besigtigelse.

Forsvarets placering af en ”bane” til styre og bremseøvelser på Skydebanevej er Skov- og Naturstyrelsen uvedkommende da området ligger uden for øvelsespladsen.

Da det ikke vurderes, at have væsentlig negativ indflydelse på hedearealet eller naturværdierne har Skov- og Naturstyrelsen ingen indvendinger mod opsætning af to tårne, efter samme mønster som hjemmeværnets traditionelle luftmeldetårne (fire ben med platform øverst). Relevante tilladelser skal indhentes ved amt og kommune, se 13.6.

12.2 Skov- og Naturstyrelsens ønsker om pleje af naturværdier

Skov- og Naturstyrelsens forslag til pleje af heden og hedemoserne kan imødekommes af Dronningens Artilleriregiment. Plejetiltagene skal dog ske således, at der kan efterlades områder med enkelte spredte holme af træer og buske til brug for militær øvelsesbrug (sløring), fortrinsvis i sektor E.

Det kan ikke udelukkes, at tyngden i øvelsesvirksomhed med bæltekøretøjer vil kunne skifte fra sektor E til en anden sektor, for at fordele slid på det samlede hedeareal og undgå at en sektor bliver nedslidt. De kommende års slid på sektor E vil være medvirkende til en eventuel beslutning herom. En beslutning herom anses som en planændring i plejeplanens forstand.

Regimentet kan godkende, at al daglig rutinekørsel i terrænet reduceres til de veje og spor, der fremgår af kortbilagene (På kortene er kun tegnet de største og mest anvendte spor). Af hensyn til realistiske øvelser forbeholder regimentet dog retten til at foretage taktisk kørsel uden for eksisterende bæltepor når øvelsessituationer kræver det.

Forsvaret kan desuden støtte Skov- og Naturstyrelsen anbefalinger til skovarealernes fremtidige tilstandskrav, der både varetager øget biodiversitet og bedre militære uddannelsesforhold.

Angående jorddepoter på øvelsespladsen enedes parterne om at depoterne fjernes i løbet af planperioden. Størstedelen af overskudsjorden flyttes og anvendes i forbindelse med udvidelsen af 30 m skydebanen til en 200 meter bane, idet der her skal etableres en sidevold til skydebanen.

Vedrørende offentlighedens adgang kan forsvaret tilslutte sig Skov- og Naturstyrelsens forslag med undtagelse af ridning. Adgang for ridende gæster blev afvist af forsvaret med begrundelse i at det ikke kan kombineres med terrænets brug – bl.a. med henvisning til rytterens sikkerhed. Dronningens Artilleriregiment pointerede endvidere, at ridning ikke er en god kombination med bl.a. hundetræning, flugtskydning og modelfly-flyvninger. Desuden bruger hjemmeværnet ofte terrænet uden for normal arbejdstid i weekender m.m. Forsvaret henviste i stedet til kommunens plantage, der grænser op til terrænet og hvor der er etableret ridestier.

12.3 Ønske fra bidragydere

Ribe Amt

Ribe Amts ønske om at forsvaret begrænser kørsel uden for eksisterende spor mest muligt kan accepteres af forsvaret, idet forsvaret fremover vil tilstræbe at mest mulig kørsel sker på de spor, der fremgår af kortbilagene. Taktisk kørsel uden for spor kan dog ikke undgås i visse øvelsessituationer.

Dronningens Artilleriregiment er ligeledes indstillet på at foretage hedepleje som foreslået af amtet. Herunder at fjerne hovedparten af de fældede bjergfyr fra hedepladen.

I mosestrøget mellem Barbaras Sø og Krat Sø anbefaler amtet at de bjergfyr og birk, der invaderer mosefladen fjernes. Amtet pointerer desuden at det er vigtigt at vandstanden i mosen ikke sænkes – tværtimod vil en mindre vandstandshævning have gunstig effekt på mosefloraen. Forsvaret vil søge at imødekomme dette ved at foretage den nødvendige mosepleje samt sikre at moserne ikke drænes for vand.

Friluftsrådet

Friluftsrådets er generelt tilfreds med de gode adgangsmuligheder til øvelsesterrænet, men vil anbefale at adgangen udvides til også at omfatte adgang for cyklister og ryttere. Forsvaret kan uden videre acceptere adgang for cyklister på fastlagte veje og stier, men ryttere henvises til den nærliggende kommunale plantage, hvor der er ridestier. Regimentet ønsker ikke ridning på terrænet da ridning kombineres dårligt med de øvrige aktiviteter, der finder sted på terrænet.

Friluftsrådet ønsker endvidere, at der bliver adgang til fiskeri i øvelsespladsens søer for andre end kun personale tilknyttet kasernen. Forsvaret kan ikke imødekomme ønsket, da fiskeri – i lighed med jagt – forvaltes af garnisonskommandanten – og principielt ikke udlejes.

Desuden ønsker Rådet at det bliver muligt at opnå tilladelse til at løbe orienteringsløb, køre med civile, terrængående køretøjer (f.eks. Land-Rover), hundetræning og lignende. Dette kan umiddelbart imødekommes af forsvaret – dog kun i foreningsregi – og i alle tilfælde skal der søges om tilladelse ved kasernen, der vil vurdere de enkelte arrangementer forud for evt. tilladelse.

Ligesom Ribe Amt og Skov- og Naturstyrelsen vil Friluftsrådet anbefale, at der tages skridt til at sikre at terrænet ikke bliver ødelagt som følge af slid samt at heden plejes mod en øget tilgroning af bjergfyr. Forsvaret kan tilslutte sig Friluftsrådet anbefalinger.

Dronningens Artilleriregiment er ligeledes indstillet på at opsætte en tavle med oplysninger om gældende adgangs begrænsninger og – muligheder ved terrænets adgangsvej (ved p-pladsen). Desuden vil der opstilles et kort over området samt en ”postkasse” med en folder eller lignende, der beskriver terrænets adgangs betingelser – det såkaldte ordensreglement.

Dronningens Artilleriregiment kan endnu ikke imødekomme Rådets ønske om at informere, via internettet, hvornår terrænet er åbent og lukket for færdsel. Oplysninger om øvelsesaktiviteter kan fås ved henvendelse til Varde Kaserne indtil regimentet får mulighed for at oprette hjemmeside.

Regimentet informerer i lokalavisen om øvelsesvirksomhed på Varde Øvelsesplads.

PLAN

13 Retningslinier for den fremtidige anvendelse

Denne del af drifts- og plejeplanen indeholder en anvisning af hvorledes den i kap. 12 gennemgåede afvejning kan realiseres i praksis, herunder fastlæggelse af retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring i overensstemmelse med afvejningen.

13.1 Overordnede retningslinier

Retningslinierne for den fremtidige anvendelse af Varde Øvelsesplads skal tilgodese følgende forhold:

- At terrænet er udlagt som militært område, og derfor skal kunne opfylde forsvarets behov for brug af terrænet til uddannelsesaktiviteter og til løsning af de pålagte opgaver.
- At den militære benyttelse sker under hensyntagen til landskabelige og biologiske værdier, som i drifts- og plejeplanen søges fastholdt og udbygget.
- At den rekreative benyttelse sker i det omfang det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og ikke forstyrrer den militære brug samt er foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.

13.2 Plejeforanstaltninger

Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen har i fællesskab vedtaget at der inden for planperioden skal ske følgende plejetiltag:

Pleje af heden

Som udgangspunkt sikres heden mod tilgroning ved at der foretages rydning af selvsået bjergfyr og birk. I sektor H fjernes desuden selvsået gyvel. Lave bjergfyr grenknuses. Ældre krat nedskæres og bortkøres – evt. som flis.

Rydningen af krat på hedeflader prioriteres i sektor A, B, C, F1, F2, H, G og K.

I sektor E kan efterlades spredte holme af bjergfyr svarende til status 2002 (luftfoto) af hensyn til militære aktiviteter (køre-skjul m.m.). Her skal man dog være opmærksom på, at det er en frøkilde, der i så fald efterlades, hvilket vil give vedvarende behov for plejeindsats, idet frøene fra de efterladte træer spredes til den omkringliggende hede. Eksisterende bjergfyr-holme, der efterlades må ikke ekspandere i omfang. Bjergfyrrene ryddes, hvis de militære sløringsbehov bortfalder. Det forventes dog at intensiv kørsel med bæltekrøretøjer vil begrænse krattenes omfang og udbredelse.

Plejen kan ske sektorvis, således at der hvert år foretages pleje i mindst en sektor. Da der er ni sektorer indeholdende hedeareal vil der være behov for en kontinuerlig plejeindsats. Det vil ligeledes betyde at der altid vil være hedeflader med ny trævækst, der kan anvendes i militær øvelsessammenhæng (sløring m.m.), men aldrig være fare for at heden lukkes i skov.

For at bibeholde arealer med ung, frisk lyng foretages pletvis slåning eller afbrænding af ældre lyng. Se bilag 6 (erfaringer fra Palsgård Statsskovdistrikt) vedrørende metodemuligheder.

Afbrænding kan evt. ske som led i brandslukningsøvelse.

Plejen foretages, hvor lyngen har fået et åbent, grenet udseende og har opnået en højde af ca.

25-30 cm. Det er ikke nødvendigt at afbrænde al gammel lyng, men det skal sikres at der er områder, hvor lyngen har mulighed for at forynge sig. Cyklussen, før et afbrændt eller slået hedereal skal plejes igen, vil typisk være mindst 10 år.

Bjergfyrhegnene i sektor A kaldet Hegn 1 og Hegn 2 fjernes når de tilstødende løvtræsbelter (eg) har nået en passende højde (ca. 5-6 meter). Det anbefales at flishugge træet. Materialet skal fjernes fra hedefloden.

Hedeflader med særlig prioritet og indsats

Inden rotationssystemet iværksættes fjernes trævegetationen på de, på drifts- og plejekortet, skraverede arealer. Den nedskårede trævækst fjernes fra hedefloden – f.eks. ved flishugning og bortkørsel. Bjergfyrren danner ikke massive bevoksninger, men kun spredte, uensaldrende træer.

Pleje af hedemoserne

Hedemoserne, der er skraveret på drifts- og plejekortet, sikres mod tilgroning ved at der foretages rydning af selvsået træopvækst. Det er tilstrækkeligt at foretage indgrebet med 5-6 års mellemrum. Det kan anbefales at foretage indgrebet i vinterhalvåret – især i perioder med hård frost, der øger mulighederne for færdsel i terrænet.

Det tilstræbes at nedskåret materiale fjernes helt fra mosefloden.

Etablering af sporplan

Daglig kørsel i terrænet reduceres til de veje og spor, der fremgår af kortbilagene. De steder, hvor to eller flere spor løber tæt og parallelt, markeres i terræn, hvilket spor, der er gældende, såfremt der kun er behov for et spor (I visse tilfælde er opdeling i hjul-spor og bæltspor hensigtsmæssig).

Kørsel uden for veje og spor må kun ske i forbindelse med øvelsessituationer, hvor der er behov for taktisk kørsel.

Al kørsel uden for spor i sektor F1 og F2 er forbudt. I sektor G og K er al kørsel forbudt.

Jorddepoter og voldanlæg

Der må ikke etableres nye jord- og bioaffaldsdepoter på hedefloden. Eksisterende jorddepoter i Sektor A fjernes i løbet af planperioden.

13.3 Retningslinier for øvelsesaktiviteter

Omkring retningslinier for øvelsesaktiviteter henvises til kap. 5.2. ”Gældende bestemmelser og restriktioner” Der henvises endvidere til drifts- og plejeplanens bilag 5 ”retningslinier for forsvarrets anvendelse af skyde- og øvelsiterræner i relation til naturbeskyttelseslovens §§ 3-4.

13.4 Retningslinier for brug af gødkning og sprøjtning

Brug af sprøjtning eller gødkning er ikke tilladt på øvelsespladsen.

13.5 Offentlighedens adgang til øvelsespladsen

Jf. Forsvarsministeriets bekendtgørelse nr. 64 af 30. januar 2002 og Forsvarskommandobestemmelse, FKO BST 610-4 har offentligheden generelt fri adgang til alle forsvarrets skyde-

områder og andre militære områder, når disse ikke anvendes til militære aktiviteter (undtaget herfra er områder, der af sikkerhedsmæssige årsager er permanent afspærret, hvilket ikke tilfældet for Varde Øvelsesplads).

Det betyder, at der er adgang for offentligheden når terrænet ikke anvendes af militære enheder eller der foregår skydninger i øvrigt.

Oplysninger om øvelsesaktiviteter kan fås ved henvendelse til Varde Kaserne/UMAK eller via regimentets hjemmeside når denne i nær fremtid bliver oprettet.

Oplysningsskilt og ordensreglement

Som en del af drifts- og plejeplanen er der udarbejdet et ordensreglement med oplysninger om de begrænsninger og muligheder der er for offentlighedens ophold og færdsel på Varde Øvelsesplads. Ved indfaldsvejen til terrænet (ved P-pladsen) vil der blive opsat et skilt, der oplyser om øvelsespladsen og adgangsmuligheder. Ordensreglementet placeres i en ”postkasse” på/ved skiltestanderen, således at reglementet kan medbringes af publikum under færdsel.

Ordensreglementet fremgår af bilag 7.

Der vil fortsat være mulighed for, at interesseorganisationer m.v. ved henvendelse til kaserne, kan rekvirere dele af øvelsespladsen til afvikling af specifikke aktiviteter – herunder orienteringsløb.

13.6 Nødvendige tilladelser til nye anlæg og tiltag

Faste stillinger og anlæg i relation til myndighedsgodkendelse

Flytning af eksisterende, permanente anlæg, samt etablering af nye, permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter kan kræve tilladelser fra myndighederne. Afgørelsen, hvorvidt der kræves zonetilladelse træffes af kommunen. Desuden er det kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering, der træffer afgørelse om hvorvidt der foreligger lokalplanligt.

Da hede- og mosearealerne på Varde Øvelsesplads er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3 vil ændringer af tilstanden på disse arealer kræve tilladelse fra Ribe Amt. Det gælder opsætning af observationstårne og storstilet pleje af hede- og mosearealerne i form af nedskæring af træopvækst og slåning/afbrænding.

Ændringer af vandløb, grøfter, rørføringer og lignende kræver tilladelse efter Vandløbsloven.

Der henvises i øvrigt til kap. 8 ”Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger”

13.7 Planændringer

Nye, faste stillinger/anlæg, der ikke er medtaget i drifts- og plejeplanen kræver planændring i relation til nærværende drifts- og plejeplan

Etablering eller flytning af permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter, som ikke er beskrevet og afvejet i nærværende plan, kræver planændring. Se afsnit 2.3.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som *ikke* er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

Midlertidige anlæg

Ved midlertidige anlæg og terrænpunkter forstås anlæg og terrænpunkter, der er fjernet inden 1 måned fra etablering/opstilling. Sådanne kan frit etableres indenfor terrænet, forudsat at

etableringen ikke indebærer en benyttelse af arealet eller de omgivende arealer, der er i strid med de overordnede retningslinier for det pågældende område.

Såfremt placeringen af midlertidige anlæg kræver et større gravearbejde, udjævning eller anden teknisk ændring af terrænet, henvises til kap. 8 samt kap.13.6 og bilag 5.

ØKONOMI

14 Økonomiske konsekvensberegninger

De økonomiske overslag omfatter de aktiviteter, der rækker udover den daglige vedligeholdelse af terrænet. Tiltag til nye militære anlæg er ikke omfattet. Udregningsgrundlaget er på baggrund af gældende entreprenørpriser ved planens ikrafttræden.

Nedenstående overslag er beregnet ud fra vejledende metodevalg. Da tilgronings-tilstanden kan forløbe anderledes end forventet og da budgettet omfatter forskellige fremtidige tiltag i en 15 års periode, anbefales det at vurdere både plejetilstand og økonomien i de enkelte tiltag inden de iværksættes.

Udregningsgrundlag		
Timelønning, specialarbejder	200	kr./time
Timelønning, traktorfører	210	kr./time
Traktor	450	kr./time
Anhænger til traktor	90	kr./time
Flismaskine	1200	kr./time
Flisfrakører	600	kr./time
Grønthøster med vogn	120	kr./time
Grenknuser	150	kr./time
Motorsav	25	kr./time
Buskrydder	25	kr./time

Tabel 5: Udregningsgrundlag for økonomiske konsekvensberegninger. 2002-priser.

14.1 Økonomisk overslag til naturpleje og genopretning

Hedefladens plejebestand og indsats varierer en del afhængigt, hvor på terrænet man befinder sig. Med det mål for øje, at hedelyngen med mellemrum har behov for foryngelse samt sikring af at heden ikke gror til i skov er der herunder lavet et økonomisk overslag for de tiltag, der vurderes nødvendig for at opretholde den åbne hedeplade. Samtidig er udgifterne ved de enkelte metodevalg afvejet med effekten og resultatet af indgrebene. Generelt må det siges at heden på Varde Øvelsesplads er i nogenlunde god plejetilstand – og derfor et godt udgangspunkt for sikring af fremtidig flot, åben lynghede. Plejetiltagene vil som oftest være pletvise indgreb f.eks. rydning af en træholm eller slåning af en lynghede.

Første indgreb

Den første hedepleje, der foretages sker ved rydning af de på drifts- og plejekortet skraverede områder, ca. 14-15 ha. Størstedelen af træerne er i højde indenfor intervallet 0,5-1,5 m.

Hvor træerne i højde er større end ca. 1-1,5 m og i diameter større end ca. 5 cm foretages som udgangspunkt manuel nedskæring med motorsav – evt. buskrydder. Træerne fjernes fra hedepladen ved flishugning og frakøres. Det kan ske ved grønflisning direkte til en mindre hånd-

håndmadet flishugger trukket efter en traktor. Ved at fjerne træerne fra hedefloden fjernes også en næringspulje fra heden. Flisen kan afsættes til varmeværk.

De steder, hvor der er tale om gyvel og småt bjergfyr vil det være for omkostningskrævende at foretage manuel nedskæring og flishugning. Her anbefales i stedet en grenknuser trukket efter en traktor. Ulempen er at det afslåede materiale ikke fjernes fra hedefloden. Det vurderes dog at være det bedste alternativ når der tages hensyn til økonomi samt tages i betragtning at der er tale om en relativ lille deponering. Grenknuseren sænkes naturligvis kun, hvor der er træopvækst.

Det anslås at samlet ca. 6-7 ha nedskæres og flishugges og at den resterende del 9-10 ha med småt træopvækst og gyvel slås med grenknuser. I alt betyder det anslået 62.000 kr. for nedskæring, flishugning og opsamling og 10.000 kr. for slåning. Baggrund for udregning fremgår af oversigtsskema.

I alt for førstegangspåse, jf. drifts- og plejekortet, 72.000 kr.

Bemærk at anslået 1/4 del af de samlede omkostninger til nedskæring og flishugning kan refunderes i form af forventede salgsindtægter for flis.

Oversigt (gennemsnit) over drifts- og plejetiltag i de åbne områder				
Hede: førstegangspåse, nedskæring, se evt. bilag 6.	10,0	Time/ha x (mand + sav)	2.250	kr./ha
Hede: førstegangspåse, grønflisning.	3,0	Time/ha x (2 mand + flismaskine + flisfrakører)	6.660	kr./ha
Samlet, manuel nedskæring + flishugn.			8.910	kr./ha
Hede: Slåning med grenknuser	1,2	Time/ha x (traktor + fører + knuser)	972	kr./ha

Kilde: erfaringstal fra Skov- og Naturstyrelsen samt beregninger for hedepleje på Skive Øvelsesplads sammenholdt med forholdene på Varde Øvelsesplads 2002.

Vedligeholdelse af hedeflade

Bjergfyr, birk og gyvel vil spredes over hedefloden, hvis der ikke gribes ind. Derfor er der behov for opfølgende påse.

Det primære behov vil være slåning af småt træopvækst. Til slåning af hedelyng anbefales generelt en skiveklipper, der efterlader et rent snit fremfor en slagleklipper.

Hvor der er trævækst – op til ½ meter og hvor lyngen trænger til foryngelse kan dog anvendes en grønthøster (slagler). Se evt. bilag 6. Ved at efterspænde en tipvogn kan afskåret materiale opsamles.

I næsten alle sektorer vil der desuden være behov for manuel nedskæring med motorsav. I afsnit 14.2 er der lavet et årsopdelt budget fordelt på de enkelte sektorer.

14.2 Forslag til årsopdelt budget (fordelt på sektorer) til gennemførelse af drifts- og plejeplanen

År 1. Førstegangspåse jf. 14.1 ~ 72.000 kr.

År 2. Pleje i sektor F2:

Den største post vil her være nedskæring af spredte bjergfyr, pil og birk i moseområdet, skraveret på drifts- og plejekortet. Nedskæringen foretages manuelt med motorsav eller buskrydder. Hvor det er muligt fjernes materialet ved flishugning (dog ikke småbuske og -træer). Alternativt kan flishugning afvente en kold frostperiode i vinterhalvåret, hvor det er lettere at færdes i hedemosen.

Nedskæring og flishugning af trævækst i hedemosen vurderes at kunne gennemføres for ca. 25.000 kr.

Der vil desuden være behov for rydning af spredt krat/trævækst på hedearealet mellem Batterivej og Barbara Sø.

Træopvækst nedskæres (enkelte egetræer kan efterlades) og flishugges.

Indgrebet kan eventuelt kombineres med oprydning i den vestlige del af Barbara Plantage, hvor der ses en del væltede og svækkede graner.

Plejen på hedefloden vil antage ca. 5.000 kr.

Pleje år 2.	30.000 kr.
-------------	------------

År 3. Pleje i sektor F1

Nord for Barbara Sø foretages spredt hedepleje ved slåning (alternativt afbrænding). På arealer med gammel lyng bruges en grønthøster eller lign. med opsamler. Hvor der er træopvækst mellem ca. ½ - 1 m bruges en grenknuser.

Pleje på samlet ca. 5-6 ha vil være fyldestgørende, men såfremt lyngen evt. kan afsættes med positivt dækningsbidrag, se bilag 6, side 2, er der intet i vejen for at slå større flader.

Vedvarende hedepleje ved slåning				
Hede: Kontinuerlig pleje, klipning. Bemærk at evt. indtægt fra afslået materiale ikke er indregnet !	3	Time/ha x (traktorfører + traktor + grønthøster med vogn)	2430	Kr./ha

Pleje år 3.	15.000 kr.
-------------	------------

År 4. Pleje i sektor G

En lille sektor, hvor der kun er behov for moderat plejeindgreb. Hedelyngen er ret ung og der er ikke behov for slåning af lyng. Hvor der på den åbne flade ses træopvækst fjernes denne. Det samme gælder de småholme mellem græssletten og hedearealet.

Det samlede indgreb vurderes til 10.000,-

Pleje år 4.	10.000 kr.
-------------	------------

År 5. Pleje i sektor H

Helhedsindtrykket er en åben hedeflade, men der ses, ligesom i sektor F1, en del spredt opvækst af birk og primært bjergfyr. Større bjergfyr nedskæres med motorsav, flishugges og

bortkøres. Den gamle lyng forynges med slåning af små parceller eller stribe slåning over hedebladen. Indgrebet anslås til 12.000 kr.

Omkring grusgraven ses en del opvækst af gyvel, birk m.m. Medmindre krattet anvendes militært i øvelsessammenhæng fjernes størstedelen af krattet ved manuel nedskæring med buskrydder/motorsav samt ved brug af grenknuser efterspændt traktor.

Indgrebet vurderes til 5.000 kr.

Pleje år 5.	17.000 kr.
-------------	------------

År 6. Pleje i sektor C

En lille sektor, hvor der kun ses moderat, spredt opvækst. Større bjergfyr nedskæres med motorsav, flishugges og bortkøres. Da antallet af større træer er beskeden kan de efterlades til flishugning sammen med næste års plejetiltag i nabosektoren.

Plejeindgrebet kan gennemføres for anslået 6000 kr.

Pleje år 6.	6.000 kr.
-------------	-----------

År 7. Pleje i sektor A

Sektor A er meget lukket af bjergfyr. Den åbne hedeblade fornemmes ikke. Som et led i aftalen med amtet skal bjergfyren langs Hegn 1 og Hegn 2 fjernes. Enkelte holme kan lades urørt af hensyn til militære aktiviteter. Samlet skønnes at der skal ryddes 6,5 ha ældre bjergfyr. Rydningen foregår med motorsav og efterfølgende flishugning.

Indgrebet budgetteres til anslået 58.000 kr. (bjergfyrene kan være ret krogede og der kan derfor være behov for at opsave stammer for at disse kan gå i flishuggeren). Herfra skal modregnes salg af flis.

Hertil kommer rydning af ca. 1,5 ha spredt bjergfyr vest for Hegn 1. Niveauet for slåning, nedskæring og flisning vurderes til ca. 8.000 kr.

Den åbne flade plejes let ved slåning af striber mellem Hegn 1 og Hegn 2. Tilsvarende på fladen vest for Hegn 1. Tilstanden vurderes inden indgrebet. Findes der større opvækst på flade må der anvendes en grenknuser, hvorimod er der tale om mindre opvækst – op til ½ meter, anbefales en grønthøster med opsamler.

Indgrebet vurderes til 7.000 kr.

Pleje år 7. (ekskl. indtægter fra flis)	73.000 kr.
---	------------

År 8 Pleje i sektor E

På grund af omfattende militære aktiviteter, kørsel med bælte køretøjer m.m. vurderes der ikke at være behov for slåning af lyng eller rydning af bjergfyr. Det antages at den militære aktivitet holder trævæksten i ave eller endda reducerer denne ved gennemkørsel med bælte køretøjer. I modsat fald skal der foretages pleje. Det generelle slidtryk vurderes i forhold til hedens tilstand.

Pleje år 8.	0 kr.
-------------	-------

År 9 Pleje i sektor B

Sektoren ryddes for selvsået opvækst. Størstedelen vil kunne fjernes ved slåning af hede-
fladen. Der foretages så vidt muligt opsamling. Større træer nedskæres manuelt og flishugges.
Samlet vurderes der behov for manuel nedskæring og flisning på ca. 1 ha og slå-
ning/opsamling, knusning på ca. 7 ha.
Samlet anslået ca. 16.000 kr.

Pleje år 9.	16.000 kr.
-------------	------------

År 10. Pleje i sektor K

Det lille areal på samlet ca. 1,5 ha ryddes for spredt trævækst. Ældre lyng forynges ved slå-
ning.

Plejeindgreb anslås til ca. 10.000 kr.

Pleje år 10.	10.000 kr.
--------------	------------

Herefter forsætter rotationen. Det antages dog at graden af plejebestand reduceres i forhold til
første indgreb.

Samlet anslås at hede- og mosepleje i planperioden at være på ca. 335.000 kr. svarende til i
gennemsnit ca. 22.000 kr. om året. Indtægter fra flis er ikke modregnet.

Ovenstående opdeling og pleje vil sikre at heden aldrig får lov at gro til (bjergfyr vokser
langsomt) samt at der altid vil være partier med dække og sløring til militært brug.

Ved at foretage pleje i en eller flere sektorer i samme år vil der være en vis rationaliseringsge-
vinst – især ved brug af eksterne entreprenører, idet maskinerne i såfald er på stedet.

Såfremt forsvaret selv vil varetage plejen vil der være behov for indkøb af maskiner til formål-
et. Inspiration kan hentes fra bilag 6.

BILAG

15 Oversigt over bilag

Bilag 1: Grundkort (i kortlomme)

Bilag 2: Terrænkort (i kortlomme)

Bilag 3: Drifts- og plejekort (i kortlomme)

Bilag 4: Bevoksningsliste for Varde Øvelsesplads

**Bilag 5: Retningslinier for militærets anvendelse af skyde- og øvelsester-
ræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4**

Bilag 6: Erfaring i hedepleje ved Palsgård Statsskovdistrikt

Bilag 7: Ordensreglement (i kortlomme)

Bilag 4

Arealliste for Varde Øvelsesplads

Areallisten (afdelingernes særlige beskrivelse) er statusopgørelsen litra for litra pr. marts 2001.

Distrikt 6139, bevoksningsliste 2001

Afd.	Litra	Areal	B %	Anvendelse	Årgang	Alder (frø)	I%	PK	Taksation	Højde	Dia	Masse/ha (m ³)	Bemærkninger
1	a	38.90		Hede									
1	b	12.40		Bjergfyr	1960	45		4	S	5.9	9.5	174	Uensaldrende, ibl. COF
1	c	5.10		Eg	1996	7	60	6	S	2.1	2.2	5	
					1996	9	40	12	S	4.9	5.2	21	
1	d	0.90		Sitka	1996	9		12	S	3.2	3.5	41	
1	e	4.00		Sitka	1989	16		12	S	5.7	6.3	74	
1	f	1.60		Mose									Bevokset med pil
1	g	0.60		Vildtager									Vildtager med græs
1	h	0.80		Krat									
1	j	2.00		Andet løv	1999	4		6	S	2.1	1.8	9	
1	k	0.20		Anden anv.									Jorddepot
1	l	0.90		Vej									Bilfast spor
1	m	4.90		Bæltespor									
1	n	0.10		Sø									
1	p	1.50		Eg	1945								Uensaldr. Tegn på opløsn.
1		73.90											
2	a	103.20		Hede									
2	b	13.70		Bjergfyr	1955	50		4		6.4	9.9	187	Uensaldrende, ibl. COF
2	c	7.60		Mose									
2	d	3.20		Skovfyr	1988	17		6		5.0	6.8		
2	e	5.20		Sitka	1995	10		12	S	3.5	3.9		
2	f	7.10		Eg	1990	13							
2	g	4.10		Sø									
2	h	0.50		Anden anv.									Håndgranatbane m.m.
2	j	1.90		Krat									
2	k	1.60		Slette									
2	l	6.80		Bæltespor									
2	m	1.70		Vej									
2	n	1.50		Eg	1945								Tegn på opløsning.
2	o	3.60		Eg	2002								Indplant. i eksist. bevoks
2		161.20											

Data fra Tauron. Skov- og Naturstyrelsen 2002.

Forkortelser anvendt på kortbilag og tabel

ALØ	=	Andet løv
AAN	=	Anden anvendelse
B/EL	=	Bæltespor
BJF	=	Bjergfyr
COF	=	Contortafyr
EG	=	Eg
HED	=	Hede
MOS	=	Mose
KRT	=	Krat
LÆR	=	Lærk
SGR	=	Sitkagran
SKF	=	Skovfyr
SLE	=	Slette
VAG	=	Vildtager

BILAG 5

Retningslinier for forsvarets og forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til naturbeskyttelseslovens §§ 3-4.

Store dele af forsvarets skyde- og øvelsesterræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette gælder også forsvarets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg m.v.

Såfremt forsvaret ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden derimod kræve tilladelse.

En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende amtskommune, jfr. lovens §§ 3-4 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter.

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (f.eks. Oksbøl Øvelsesplads) vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens §§ 3-4 bør derfor ske på grundlag af intensiteten af den pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

F.eks. vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozing, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, f.eks. flytning af spor efter bælte køretøjer. Variationer i aktiviteten, f.eks. ændringer af koncentrationen af bælte spor indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald inden for ret vide rammer.

Derimod vil et sammenhængende areal, der f.eks. ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bælte køretøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, f.eks. bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (f.eks. "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtypedefinition kræver tilladelse. Dette gælder f.eks. tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter.

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter uden for øvelsesterrænet. Dette indebærer bl.a. at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper inden for øvelsesterrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvilstilfælde.

I tilfælde hvor forsvaret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i naturtypebekendtgørelsens § 8 kunne anvendes. Det vil sige, at forsvaret kan rette henvendelse til amtet, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne forbindelse til s. 24 f i vejledningen om naturbeskyttelsesloven.

Forvaltningsplaner.

I en række tilfælde vil det være hensigtsmæssigt, at der udarbejdes en forvaltningsplan for det pågældende militære øvelsesområde, f.eks. i form af en driftsplan. Herved vil man ofte kunne skabe de bedste rammer for den militære anvendelse samtidig med, at der tages hensyn til plante- og dyrelivet. Samtidig vil en forvaltningsplan være et egnet grundlag for en stillingtagen til eventuelle ønsker om dispensation fra bl.a. naturbeskyttelseslovens §§ 3-4.

BILAG 6

Hedeplejerfaringer fra Palsgård Statskovdistrikt

Dette notat er skrevet på baggrund af samtale med skovfoged Hans Jensen, Palsgård Statskovdistrikt. Formålet med notatet er at eksemplificere muligheder og omkostningsniveau, hvis man har egne folk med den rette viden til at udføre hede- og overdrevsplejen.

Hans Jensen har ansvaret for plejen af ca. 1500 ha hede.

Hans maskinpark til formålet udgøres i al væsentlighed af:

En almindelig traktor (ca. 90 HK på PTO-udtaget og 1000 omdr.). Pris fra 100.000 – 250.000.

En flishugger TP760, der kan trækkes af traktoren og hvorpå der efterspændes en tipvogn. Håndmades. Bruges til rydning af unge massive bjerfyrbevoksninger som ikke er egnet til flisning af en stor flishugger (se senere), fordi dens kran dårligt kan få fat. Bjergfyrene m.m. er på forhånd nedskåret med motorsav. Flishuggeren kan med fordel erhverves som brugt men hovedrenoveret. Så koster den måske 45.000 kr. Vist nok ca. det dobbelte fra ny.

En Texas grenknuser. Bruges primært til to tiltag, nemlig buske- og træopvækst-sanering på de store hedeblader samt etablering af brandbælter i forbindelse med afbrænding af heden. M.h.t. det første tiltag, så kører traktorføreren simpelthen bare rundt og knuser træer og busk ved at sænke grenknuseren ned over dem. Gøres ca. hvert 5. år. Grenknuseren kan kun tage op til ca. 5 cm tykke træer, men da det gøres omkring hvert 5. år er det ikke noget problem. Ofte nås mere end 1 ha i timen. M.h.t. brandbælte-etableringen, så sker det oftest om foråret. Typisk etableres nogle felter på 5-6 ha, som afbrændes. En god grenknuser til dette formål kan fås for 30-50.000 kr.

En grønthøster. Til slåning af lyngarealer, med samtidig mulighed for fjernelse af plantemateriale ved efterspænding af tipvogn. Grønthøsteren sidemonteres på traktoren. Grønthøsteren kan tage bjergfyr op til ½ meters højde, men er noget følsom for sten og metal ! En grønthøster kan fås for 3-20.000 kr. En realistisk præstation er ca. 2 ha om dagen. Grønthøsteren er også effektiv til slåning af brandbælter før hedeafbrænding. Det afklippede materiale sendes bare ind over arealet der skal afbrændes.

Udover ovenstående maskiner kan distriktet en gang i mellem også finde på at bruge en **Lindborg spadeharve** (eller en kraftig slagleklipper eller tallerkenharve) til at bekæmpe blåtop i kombination med afbrænding. Lindborg spadeharven bruges også til at blotte mineraljord og derved fremme fremspiring af lyng på tidligere hede, hvor man har haft en granbevoksning.

Større krat på tilvoksede heder rydder Hans Jensen og hans folk sjældent selv bortset fra nedskæring af træerne med motorsav. Træerne grønflises umiddelbart herefter af en entreprenør med en stor kranmadet flishugger. Grønflisen som fremkommer vil – ligesom den flis distriktet selv fremstiller med TP760'eren - som reglen kunne sælges, bl.a. til Kjellerup Varmeværk. Varmeværket giver ca. 200 kr/kbm.

Totalt set regner Hans Jensen med, at rydning af krat af store træer dvs. via entreprenør giver et underskud på 1000– 5000 kr/ha, når indtægten fra flisen er fratrukket udgift til entreprenør og motormanuel nedskæring. Rydning af krat af mindre træer og buske med TP760'eren er til gengæld meget dyr. Dagspræstationen for to mand er typisk 4-5 kbm. grønflis, hvilket langt fra kan dække udgiften. Rydning af krat med TP760'eren er således meget dyr, men prisen/ha afhænger naturligvis meget af mængden af krat på arealet.

På de egentlige hedeblader, hvor hedelyng dominerer, sker plejen/foryngelsen alt andet lige med skiveklipper. Dette plejetiltag giver positivt dækningsbidrag ! Det er ikke distriktets egen skive-

klipper, men den tilhører en entreprenør, der klipper lyngen og fjerner den i baller. Ballerne sælger han videre til tækkemænd. Han betalte i 2000 7 kr./balle - netto giver det min. 1000 kr /ha i dækningsbidrag. Bl.a. er der af og til efterspørgsel på lyng i minibigballer til bio-filtre. Lyngballerne kunne nok også afsættes til større kraft/varmeværker med halm/flis fyr.

På de øvrige åbne hede-arealer, som typisk er for græsdominerede eller er visnet helt efter at have været angrebet af lyngbiller, eller er for ujævne, eller af andre årsager ikke kan skivehøstes sker plejen oftest som afbrænding.

Sammendrag. Hedepleje-praksis på Palsgård Statskovdistrikt:

Tilvoksede heder. Førstegangsindgrebet. Fældning med motorsav og efterfølgende grønflisning ved maskinstation eller distriktets egen lille håndmade TP760. Udgiften kan variere fra ca. 0 kr/ha til 10.000 kr/ha afhængigt af bevokningsgrad og størrelse på krattet. Afbrænding eller slåning udføres få år efter.

Ikke-hedelyng dominerede heder. Foryngelse/pleje sker oftest ved afbrænding om foråret af 5-6 ha store felter. Der laves brandbælter med grenknuser eller grønthøster. Udgift ca. 4000 kr/ha. Jo større arealer jo billigere pris. Gøres en gang hvert 10-15 år. Hans Jensen mente, at hedeafbrændinger burde kunne gøres billigere på militære arealer, da de bør kunne arrangeres som brandøvelser (?).

Slåning med grønthøster med tipvogn er også en mulighed. Jf. det foregående er præstationen ca. 2 ha/dagen. Dvs. med indregning af førerløn og maskinpris bliver det en omkostning på ca. 1500kr/ha. Måske vil der lokalt kunne findes afsætning for det afslåede materiale til f.eks. større kraft/varmeværker med halm/flis fyr.

Hedelyng dominerede heder. Afslåning og fjernelse ved entreprenør, netto-indtægt > 1000 kr/ha. Gøres en gang hvert 10-15 år.

På arealer hvor det er nødvendigt, foretages der ca. hvert 5. år en fjernelse af busk- og træopvækst fra de åbne hedeblade med grenknuseren.

Slåning og afbrænding forynger lyngen på to forskellige måder. Ved afslåning af heden sker der oftest en foryngelse af lyngen ved, at der dannes et komplet tæppe af genvækst fra de gamle rødder allerede samme vækstsæson. Ved afbrænding dræbes mange af de gamle planter, men varmpåvirkningen provokerer de mange lyngfrø i jorden til fremspiring, således at der ofte fremspirer et tæppe af nye lyngplanter i asken.

Hans Jensen understregede, at han betragtede det som meget vigtigt, at mest muligt plantemateriale blev fjernet fra hedearealerne, for at udpine arealerne mest muligt. Derfor var det vigtigt at lave grønflis af træ- og buskopvækst, når man fjernede det, ligesom det var væsentlig at afslået materiale i videst mulige omfang fjernes fra arealerne. Ved hedeafbrændingerne fjernes også en del af næringsstofferne (Biolog Rita Merete Buttenschøn har efterfølgende oplyst følgende tal; N: 60-80% C: 60-70% S: 50-60% K: 10-20% MG: 10-20% P: 10-20%, og efter afbrænding forsvinder der yderligere nogle næringsstoffer ved bortblæsning, bortskylning og nedvaskning).

Lars Trier, forstfuldmægtig, Skov- og Naturstyrelsen

Bilag 7. Ordensreglement.

Reglementet findes placeret ved skydeterrænets naturlige indfaldsveje.

Velkommen til Varde Øvelsesplads

Varde Øvelsesplads er et militært område, der anvendes af forsvaret til uddannelse af soldater i hæren. Øvelsespladsen er tilknyttet Dronningens Artilleriregiment, Varde Kaserne, der dagligt administrerer terrænet. Det samlede areal udgør omkring 235 ha og har været anvendt af forsvaret siden 1953.

Fra 2002 er der tilført flere soldater til Varde Kaserne, hvilket betyder at øvelsespladsen bruges meget intenst til uddannelse af artillerienheder. Da øvelsesaktiviteter med skydninger og pludselige fremrykninger ikke er foreneligt med publikums færdsel og sikkerhed, er terrænet kun åbent for publikum når der ikke foregår øvelser på terrænet.

Det vil fremgå af skiltning ved øvelsespladsens indfaldsvej (ved P-pladsen), om øvelsespladsen er åben for publikum.

Ved skarpskydninger eller brug af håndgranat hejses desuden en advarselsskugle i et antal signalmaster fordelt over terrænet.

Ved færdsel gælder:

- *Færdsel er kun tilladt på cykel eller til fods.*
- *Hunde skal altid føres i snor.*
- *Det er forbudt at opsamle ammunition eller dele heraf.*
- *Bivuakering og brug af åben ild er forbudt.*
- *Vis hensyn til dyre- og fugleliv.*

Fund af eventuelle ammunitionsgenstande bedes meldt til Dronningens Artilleriregiment, Varde Kaserne på tlf. 7695 5000.

Varde Øvelsesplads er et unikt naturområde med en varieret flora og fauna. På den åbne hede ses hedens kendetegn: de mange stedsegrønne dværgbuske med hedelyng på de tørre sandflader og klokkelyng og rosmarinlyng i fugtige lavninger. Øvelsespladsen har desuden sin egen lille bestand af orkidéer: den fredede Plettet Gøgeurt.

I samarbejde med miljømyndighederne har forsvaret udarbejdet en drifts- og plejeplan, der skal søge at varetage hensynet til områdets natur. Plejeplanen indebærer bl.a. at Dronningens Artilleriregiment forestår naturpleje af heden og sikrer at denne ikke gror til i krat.

Tilladelse til brug af terrænet i foreningsregi – udover alm. færdsel, skal søges ved henvendelse til Varde Kaserne.